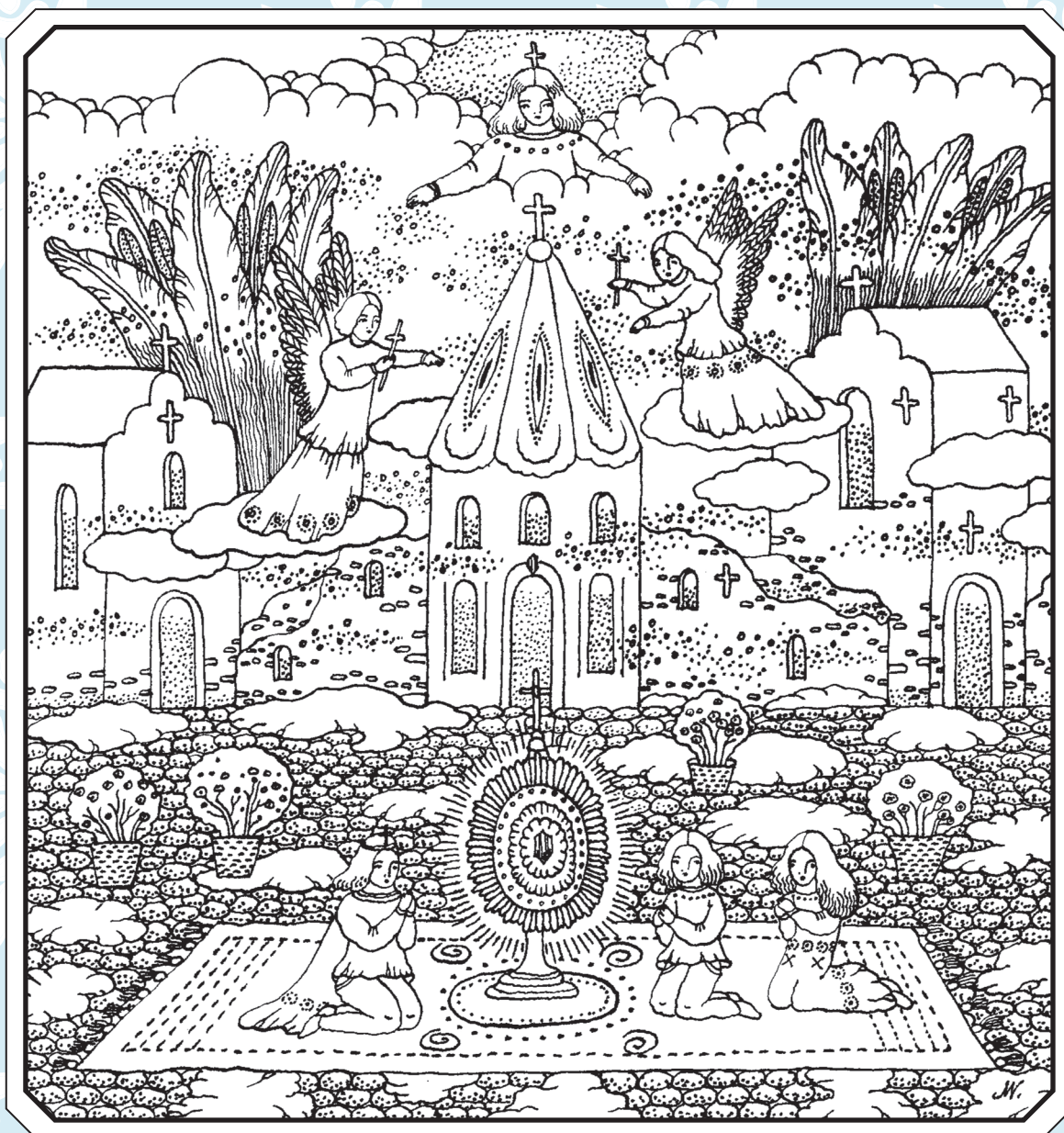


SULANE

TALLINNA KAARLI KOGUDUSE AJAKIRI

Me ei ole kirjatähe, vaid Vaimu sulased,
sest kirjatäht suretab, aga Vaim teeb elavaks.
/2Ko 3:6 järgi/



Maara Vindi illustatsioon

3	Juhtkiri	Toimetuse
4	Jutus. Koguduse aastapäevaks	Einar Soone
6	Antiookia Püha Ignatius (Ca 35 – ca 115 a.D.)	Ain P. Leetma
10	Montségur – katarite langenud kindlus	Angela Aljas
17	Kiriku ajalugu. Milline oli Kaarli kiriku arhitekt Otto Pius Hippus?	Tiina-Mall Kreem
19	Koguduse töötajad. Head inglid on meid kõiki hoidnud.	
	Intervjuu lastetöötajaga Küllike Valguga	Küllike Saard
21	Meie kirik – mis on õhus?	Salme Rannu
22	Remondiaasta 2011 Kaarli kirikus	Eerik Jõks
25	Manilus ja kristlus	Jaan Lahe
31	Milline võiks olla järgmine kiriku laulu- ja palveraamat – vaimuliku vaatepunkt	Marko Tiitus
33	Muusikatöö. Koraalimaraton Haapsalus	Virve-Aino Nuka
34	Muusikatöö. Tiit Kuusik 100	Ene Pilliroog
36	Muusikatöö. Oktett 20	Risto Pomerants
37	Diakooniatöö. Suvine laager Roostal	Lia Roostalu
39	Muusikatöö. Kammerkoor Canorus keskaja päevadel	Piret Aidulo

EELK

Tallinna Toompea Kaarli Kogudus

Toompuiestee 4, Tallinn 10142

Telefon 619 9100, faks 631 1363

e-post: tallinna.kaarli@eelk.ee

kodulehekülj: www.kaarlikogudus.eu

Sulane. Tallinna Kaarli koguduse ajakiri, ISSN 1406-8168;

tiraaž 500; ilmub kaks korda aastas

Trükikoda: SYS Print

Toimetuse: Külli Saard, Saima Sellak-Martinson

Küljendus: Külli Saard

Arvelduskontod: 10022004706006 Ühispank

221011214295 Hansapank



Juhtkiri



”Kõik usklikud tulge, võidutsedes tulge, rõõmuga alustage Petlemma teed, vaatama last, kes meile Päästjaks antud! Kõik kummardama tulge, kõik kummardama tulge, kõik kummardama tulge me Issandat nüüd!” lauldakse peagi paljudes kirikutes üle maa. Nii on Jõulude ajal lauldud ammu-ammu enne meid ja loodetavasti lauldakse ka siis, kui meie kõrvad seda enam ei kuule.

Paljudel kristlastel on õnnestunud käia Pühal Maal, külastada Petlemma ja “kogeda seal Jeesuse sünnikirikus kirjeldamatult ülevat tunnet, tajuda müstilisel moel Jumala erilist ligiolekut”. Selliste sõnadega on nii mitmedki Iisraelis käinud palverändurid oma tundeid kirjeldanud ja avaldanud igatsust sinna tagasi minna, et veel kordki seda imelist tunnet kogeda.

Kohe-kohe saabuvate jõulu-pühade ajal tähistame Jeesuse sündimist ja saame siiski ka ilma kaugele maale reisimata Tema sõime ette kummardada, saame meenutada seda suurt armu, mida Jumal oma Poja saatmisega maailmale on andnud. Uskudes töötusse, et Tema “on iga päev meie juures ajastu lõpuni”,

saame seda ülevat ja müstilist Jumala ligiolutunnet tunda ka siinsamas, oma kodus. Me võime osa saada Jumala kõikehõlmavast armastusest ka meie pimedal Põhjamaal kui vaid ise Teda oma südamesse valgust tooma lubame.

Loodetavasti aitab ka käesolev Sulase number suunata meie mõtteid pühade-eelsetelt maistelt askeldustelt pisut kõrvale ning häälestuda enam taevastele asjadele.

Jutlus on seekordses ajakirjanumbris meie koguduse õpetajalt piiskop Einar Soonelt, Isa Ain Peetrus jätkab kirikuisade käsitlemist Antiookia Püha Ignatiusega, kunagine Sulase toimetaja Angela Aljas käsitleb oma artiklis katareid ning samuti sage kaastöö tegija õpetaja Jaan Lahe arutleb maniluse ja kristluse üle.

Üldkiriklikest teemadest on Kiriku Laulu- ja Palveraamatuaasta valguses juttu suvel Haapsalus aset leidnud koraalimaratonist, millest meiegi koguduse liikmed arvukalt osa võtsid ning lauluraamatu tuleviku üle mõtiskleb õpetaja Marko Tiitus. EELK koguduste juhatuste esimeeste kokkutulekul käsitle-

tust kirjutab Salme Rannu.

Suur rõõm on lugejateni tuua kunstiajaloolase Tiina-Mall Kree-
mi artikkel, millest leiame väärtuslikud ja kaua otsitud Tallinna Kaarli kiriku arhitekt Otto Pius Hippiuse fotoportreed.

Juttu on ka koguduses toimunud, nii remondist, vabatahtlike suvelaagrist kui ka muusikute tegemistest: Kammerkoor Canoruse põnevast osalemisest keskaja päevadel ja ansambel Vexille Regise kahemünnest tegevusaastast.

Lugeda saab ka kahte persoonilugu, nimelt on Ene Pilliroog oma artikliga avaldamas austust suurele lauljale Tiit Kuusikule, kelle sünnist möödus 100 aastat. Pisut rohkem saame teada ka meie koguduse kauaaegsest lastetöötajast, tänaseks diakoniordinatsioonini saanud Küllike Valgust.

Lahket lugemist!

Sulase toimetis



Koguduse aastapäevaks

Jeesuse Kristuse sündimisega oli aga nõnda. Tema ema Maarja, kes oli Joosepiga kihlatud, leidis enne enda kojuviimist, et ta ootab Pühast Vaimust last. Tema mees Joosep aga, kes oli õiglane ega tahtnud teda avalikult häbistada, võttis nõuks ta salaja minema saata. Aga kui ta seda mõtles, vaata, siis ilmus talle unenäos Issanda ingel, kes ütles: „Joosep, Taaveti poeg, ära karda oma naist Maarjat enese juurde võtta, sest laps, keda ta kannab, on Pühast Vaimust. Ta toob ilmale poja ning sina paned talle nimeks Jeesus, sest tema päästab oma rahva nende pattudest.“ Kõik see sündis, et läheks täide, mida Issand on rääkinud prohveti kaudu: „Ennäe, neitsi jääb lapseootele ja toob ilmale poja, ja teda hüütakse nimega Immaanuel“, see on tõlkes: Jumal on meiega. (Mt 1:18–24)

Kaarli koguduse aastapäeva ja kirikuhoone pühitsemist tähistatakse igal aastal adventiaja neljandal pühapäeval. 1870. aastal võttis kogudus jõululingitusena kasutusele valminud pühakoja, mis on aja tuultes ja tormides tänaseni kindlalt püsinud nähtava märgina kui Jumala koda ja taeva värav.

Aastapäeval meenutame koguduse kordaminekuid, mis on kaasa aidanud ristiinimeste usu kinnitamisel ja nende südameid rõõmutanud. Oleme tänulikud ustavatele koguduseliikmetele, kelle abil on võimalikus saanud alustada pühakoja renoveerimist. Vaimuli-

kus tegevuses on kindlasti kõige olulisemaks elujõu allikaks pühapäevased jumalateenistused. Sõna ja sakramendi terviklikust väest saame argipäevaks südamerahu ja usukindlust, mis annab jõudu eluteel käia. Eestpalvete ja tänuütleliste rohkus kinnitab inimeste vajadust koguduse osaduse järele. Altari kohal oleval freskol on kujutatud Kristust, kes julgustab igat inimest: „Tulge minu juurde kõik, kes olete väevatud ja koormatud, ja mina annan teile hingamise“.

Selle kutsega ühineb ka inimestevahelise suhtlemise oluline nõuanne: „Kandke üksteise koormat!“ Inimene on inimesele Kristus! Nii võime aru saada Jeesuse selgitusest neile, kes osutusid igavese elu pärijateks. „Mida te olete teinud ühele nende mu vähemate vendade seast, seda te olete minule teinud.“

Täiuslik Jumal ja täiuslik inimene, lahutamatu ja segunematu – nii on püütud sõnastada müsteeriumi kirjeldamatust ning Jumala Poja taevalikku ja maist olemust. Lunastuslugu ühendab nähtamatu nähtavaga, igaviku ajalikuga. Vast seepärast meenutab Kirik neid isikuid, kes oma maises kehastuses kandsid jumalikku puudutust ning vaatamata nende ebatäiuslikkusele, austatakse nendes nähtavat pühadust.

4. adventipühapäeval meenutatakse Jeesus-last ootavat Maarjat,

Issanda ema. Päeva juhtmõtteks on „Issand on lähedal“. Jumalateenistusel loetavad pühakirja tekstid on valitud soovist julgustada inimesi ootamise ajal olema tänulikud, säilitama rahu ja rõõmu teadmises, et Issand tuleb pea. Olgu siinkohal ära märgitud loetavad tekstid.

Psalmilauluks on „Oota Jumalat, sest ma tahan Teda veel tänada. Ta palge abi eest!“

„Ma ootan Issandat, mu hing ootab, ja ma loodan Tema sõna peale. Mu hing ootab Issandat enam kui valvurid hommikut, kui valvurid hommikut. Iisrael, looda Issanda peale, sest Issanda juures on heldus ja Tema juures on rohke lunastus! Ja Tema lunastab Iisraeli kõigist tema pahategudest.“ (Ps 42:6 ja 130:5–8)

Vanast Testamendist loetakse: „Hõiska, Siioni tütar, hüüa, Iisrael! Rõõmutse ja rõkata kõigest südamest, Jeruusalemma tütar! (Sf 3:14–17)

Uue Testamendi sõnum kutsub üles rõõmsale meelele: „Olge ikka rõõmsad Issandas! Taas ma ütlen: Olge rõõmsad!“ (Fl 4:4–7)

Halleluujasalm: „Tema tõstab tähtsusetu põrmust, Tema ülen-dab viletsa tuhaasemelt, pannes neid istuma õilsate juurde ja lastes neid pärida aujärgi!“ (1Sm 2:8)

Matteuse evangeeliumist on võetud Maarja ja Joosepi lugu, mis kirjeldab nende olukorda enne Jeesuse sündi.

Need tekstid moodustavad ter-
viku, mis suunavad kirikuliste
mõtted Looja päästvale armule,
mis antakse patusele inimesele,
kes meelt parandab. Jumal saatis
Päästjaks oma Poja, kes kehastus
inimeseks ja sai meie sarnaseks.
„Sõna sai lihaks ja elas meie kes-
kel, ja me nägime tema au kui
Isast ainusündinud Poja au, täis
armu ja tõde.“ (Jh 1:14)

Koraalideks soovitatakse ka-
sutada laule KLPR maarjapäeva
rubriigist (82 ja 83). Muusiku-
tel sobib just sellel päeval esitada
Maarjaga seotud laule või instru-
mentaالpalu.

Eestipärane Maarja pärineb la-
dina nimekujust Maria, mis tule-
neb vanaheebrea nimest Mirjam.
Tema vanemad olid Joakim ja
Anna. Maarja lapsepõlve ja noo-
rusaja kohta leidub rohkesti le-
gende, mida põlvest põlve on ki-
rikus edasi pärandatud.

Ingel Gabrieli kuulutus Maar-
jale muutis tema senise elu täie-
likult. Ta jäi lapseootele ja temast
sai Jeesuse ema. Kõikidel aega-
del on Maarjat seatud kuulekuse,
alandlikkuse, puhtuse eeskujuks.
Talle on antud auväärseid nimetu-
si, tema kiituseks on loodud üle-
vaid muusikateoseid, kuid teda on
kujutatud ka kannatava ema posit-
sioonis.

Elišabeti rõõmuhõiskele on
lisatud palvetekst ja nii on „Ave
Maria“ palve kujunenud kirikus

üheks armastatumaks meditatsi-
ooni inspireerivaks aluseks.

„Ole tervitatud Maarja, täis
armu, Issand on sinuga, sa oled
õnnistatud naiste seas ja õnnis-
tatud on sinu ihu vili Jeesus. Püha
Maarja, Jumala ema, palu meie
patuste eest nüüd ja meie surma
tunnil.“

Selle teksti on muusikasse vor-
minud mitmed tunnustatud heli-
loojad. Neid sõnu loetakse roosi-
pärja palvehelmeid sõrmitsedes.

„Salve Regina“ tekst väljendab
kannatuste pinget ja lootust abile.

„Ole tervitatud, Kuninganna,
Halastuse Ema, meie elu, meie
rõõm ja me lootus, ole tervitatud.
Sind palume meie, pagendatud
Eeva lapsed; Sinu poole hüüame
nuttes siin pisarate orus. Pööra
nüüd Sina, meie eestkostja, oma
halastavad silmad meie poole ning
Jeesust, oma ihu õnnistatud vil-
ja, meile pärast maist vangipõlve
näita. Oo püha, oo vaga, oo helde
neitsi Maarja. Palveta meie eest,
püha Jumala Ema. Et me võiksi-
me olla Kristuse lubaduste vääri-
lised.“

Keskaegne ladinakeelne luule-
tekst „Stabat Mater“ kirjeldab Ju-
malaema kannatusi oma poja ris-
tilöömise ajal: „Seisab ema mures,
risti juures nuttes“.

Väga rikkalikult leiame Maar-
jat kujutavas kunstis. Levinumaid
motiive on Neitsi Maarja lapsega,
süles või kätel. Kolgata risti all nut-
tev ema. „Mater dolorosa“ – kur-
vastav ja leinav ema. „Pieta“, ha-
lastus, on nõrkenud Kristust süles
hoidev ja leinav Maarja. Rõõm-
sam on taevassevõtmise pilt, mida

kirikuaastas meenutatakse Maarja
uinumise pühal. Traditsiooni ko-
haselt kannavad inglid Maarjat ja
apostlid vaatavad hardunult maa
pealt ülendatud Jumalaema poole.
Eriti võimsalt kujutatakse Maarja
kroonimist taeva kuningannaks ja
kunstnikke on tavaliselt köitnud
tseremoonia pidulikkus, sära ja
aulisus.

Maarja kiituslaul Luuka evan-
geeliumis mõjub oma sügavuse ja
ajatusega nagu hümn Jumala ema-
le. „Vaata, nüüdsest peale kiidavad
mind õndsaks kõik sugupõlved...“.
Maarjamaa rahvana meenutame
advendi- ja jõuluajal Neitsi Maar-
jat ema eeskujuna, väärtustades
sellega püha perekonna kuvandit
ja tähtsust.

Kui euroopalikus kultuuris on
pere mõiste hāgustumas ja loo-
mulikud suhted mehe ja naise,
vanemate ja laste vahel muutumas
nõrgemaks, siis võiksime usu ja
armastuse nimel Jeesuse sünni tä-
histamisel ka Maarjat, Tema ema,
oluliselt rohkem esile tõsta, kui
oleme seda luterlikus kirikus seni
teinud.

Soovin rahu ja õnnistust advendi-
ajaks ja saabuvateks jõuludeks.

Koguduse õpetaja Einar Soone



Antiookia Püha Ignatius (Ca 35 – ca 115 a.D.)

Sissejuhatuseks

Armas Sulase lugeja. On möödunud juba ligikaudu pool aastat sellest ajast, mil ilmus viimane Sulase number. Mul on hea meel olla jätkuvalt Teie kaaslasteks kirikuistade teel. Käesolevas numbris tahan tutvustada üht inimest, piiskoppi, kellest oleme vaikinud juba kaua, kuid kellest ei saa ei üle ega ümber, kui tahame mõista oma Kiriku ajalugu ja traditsiooni ning ka õpetust. Selleks hingekarjaseks on Antiookia Püha Ignatius, kellelt on õppida oi-oi kui palju ja kelle elu-eeskuju kaunistab meie kirikulugu ühe ilusa pärlina.

Elulugu

Ignatius Antiookiast, kelle hüüdnimeks oli ka Theophorus, mis kreeka keeles tähendab „Jumala kandja“, oli suure tõenäosusega konvertiit (pagan, kes oli pöördunud ristiusku) ja püha apostel evangelist Johannese jänger. Me ei tea küll midagi tema varajasest elust, kuid 4. sajandi ajaloolane Eusebius annab meile teada, et apostlid Peetrus ja Paulus, kes n-ö istutasid ristiusu Antiookiasse, jätsid kindlad juhised selle kohta, et Ignatiusest peab saama Evodiuse, Antiookia piiskopi mantlipärija ehk siis selle linna järgmine piiskop. Edaspidi lisab Eusebius veel, et Ignatius pidas seda ametit seal umbes 40

aastat, tõestades oma tööga igal moel, kuivõrd võimekas ja eeskujulik hingekarjane ta oli. Keiser Domitianuse (kelle valitsemisaeg langes ajavahemikku 81–96 a.D.) tagakiusamise ajal julgustas Ignatius alati oma hingekarja jutlustades, palvetades ja paastudes. Pärast Domitianuse surma katkes mõneks ajaks kristlaste tagakiusamine, nii umbes 15 kuuks, mille jooksul oli valitsejaks keiser Nerva. Sellele järgneval perioodil, keiser Traianuse valitsemisajal, on meil küll mõningaid allesjäänud ajaloolisi märkmeid mõne märtri kohta, kuid laialdast kristlaste tagakiusamist samuti sel ajal aset ei leidnud. Ühest huvitavast kirjast Plinius Nooremale, kes oli sellal Musta mere äärses provintsi Bitüünia asevalitseja, ilmneb Traianuse põhimõte, et kristlased tuleb hukata juhul, kui nende peale on esitatud ametlik kaebus, aga neid ei pea ise spetsiaalselt taga otsima. Tundub, et keiser oli inimliku loomuga, kuid ta soovis siiski, et ka teised jagaksid samamoodi tema tärnemeelt, mida ta väljendas oma paganlikele jumalustele. Kui keegi keeldus seda tegemast, siis sellise keeldumise eest, ka kristlaste puhul, oli karistuseks surm.

Kirikupärimuse kohaselt teame, et keiser Traianus ise veetis 115. aasta talve Antiookias ja et just tema oli see, kes küsitles Püha Ignatiust järgmiste küsimustega:

„Kes sa oled? Kas kurja vaim? Et sa keeldud kuuletumast minu käskudele ja seega juhid ka teisi hukatusse?“

„Mitte keegi ei kutsu Theophorust kurja vaimuks,“ vastas piiskop Ignatius.

„Kes on Theophorus?“

„See, kes kannab endas Kristust.“

„Ning kas me ei kanna endas ka jumalaid, kes aitavad meid võitlustes vaenlaste vastu?“

„Sa eksid, kui kutsud jumalateks neid, kes ei ole paremad kui kuradid. On olemas vaid üks Jumal, kes on loonud taeva ja maa ja kõik, mis nendes on. Ja on üks Jeesus, Kristus, kelle kuningriiki ma tahan tõeliselt pärida.“

„Kas sa pead silmas Teda, kes lõi risti Pontius Pilatuse ajal?“

„Jah, seesama, kes oma surma läbi on risti löönud nii surma kui ka selle looja ning kes on kuulutanud, et iga saatana pahategu trambitakse jalgade alla nende poolt, kes kannavad Teda oma südames.“

„Kas sa siis seega,“ küsis keiser, „kannad Kristust iseendas?“

„Jah,“ vastas Ignatius, „sest on kirjutatud: „mina teen oma aseme nende sees ja mina kõnnin koos nendega“.“

Kirikupärimuse järgi andis Traianus korralduse Ignatius hukata. Ta seoti kinni ning saadeti teele Rooma poole, nimelt Colosseumi,

kus ta pidi tapetama metselajate poolt. Sellest hetkest alates võime väita, et oleme ajaloolises mõttes kindlal pinnal, sest sellest hetkest alates on meie materjaliks Ignatiuse enda kirjutatud kirjad, mis on täielikult säilinud. Neid kirju on kokku seitse ja nad annavad meile n-ö ilusa ülevaate kogu ülejäänud loost, seega siis Püha Ignatiuse elust ja tegevusest. Seleukeia sadamas pandi Ignatius laevale, mille sihtkohaks oli küll Rooma, kuid mis enne sinna jõudmist tegi palju peatusi Vahemere-äärsetes linnades. Mõned Ignatiuse lähedased sõbrad läksid aga otse Rooma, et nad saaksid teda seal siis kenasti vastu võtta, kui peaks viimaks kätte jõudma tema sinnasaabumise aeg. Suurema osa reisist olid aga tema kaaslasteks diakon Philo ja sõber nimega Agathopus, kes suure tõenäosusega ongi tema martüüriumi kirjapanija. Laeval pidasid Ignatiuse üle valvet kümme valvurit, keda ta võrdleb kümne leopardiga ning mainib, et kui ta suhtus nendesse leebelt ja heatahtlikult, siis muutusid nad veelgi metsikumaks ja õelamaks.

Kus iganes ka laev peatus, alati olid auväärset piiskoppi tervitamas kohalikud piiskopid ja kristlastest rahvamurd, et nad saaksid vastu võtta tema õnnistuse. See õnnistus oli nendele eriline, sest kuigi Ignatius ei olnud veel hukatud, ülistati teda juba kui märtrit, ning seega oli see õnnistus inimeselt, kes oli juba vastu võtnud Kristuse märtrikrooni.

Smürnas kohtus Ignatius oma vana sõbra ja kaasjüngri piiskop



Polykarposega ning kohale olid tulnud delegatsioonid ka Efesosest, Magneesiast ja Trallesest, mis olid kolm iidset linna, kus juba tegutsesid kristlikud kogudused. Ignatius kirjutas kirjad, mis viidi tagasi nendesse kogudustesse. Kirjades pani ta kohalikele kristlastele südamele, kuivõrd oluline on järgida piiskoppide nõuandeid ja elada nende õpetusega kooskõlas. Veel rõhutas ta, kui tähtis on, et kristlased koguneksid palveks, et nad oleksid oma igapäevaelus tasase meelega ja alandlikud ning taluksid elus ette tulevaid kannatusi ilma virisemiseta. Samas tunnustas ta ka nende julget meelt ja tahet mitte kaasa minna hereesiatega (eksiõpetustega), millede hulgast ta mainis eriti ära Docetuse eksiõpetuse.

Üks tema seitsmest tervikuna säilinud kirjast oli kirjutatud Rooma kristlastele, keda ta palus kogu südamest, et need ei püüaks

mitte mingil moel takistada tema märtrisurma. Nimelt oli sellel ajal kristlaskonna hulgas väga palju suure mõjuvõimuga konvertiite ning paljud nende hulgast tahtsid ja oleks üsna kergesti ka saanud Ignatiuse hukkamise tühistada. Ignatius hoiatas ja palus neid seda mitte teha, et tema märtrisurma läbi saaks teostuda Jumala plaan.

Valvurid ootasid juba ärevusega Ignatiuse saabumist Rooma enne veel, kui mängud¹ läbi saavad, sest kõrgesti austatud ohvrid tõid alati kohale suured rahvahulgad. Troa-se linnas, kus laev samuti peatus, kirjutas Ignatius kirja kristlastele Philadelphias², Smürnas ning ka kirja Polykarposele. Sealt läks laev edasi Makedoonia sadamasse nimega Neapolis ning sealt omakorralda Filippisse ja siis juba edasi üm-

¹ Tegemist oli iga-aastaste pidustustega, mis hõlmasid nii gladiaatorite võitlusi kui ka muid meelelahutust pakkuvaid elemente.

² Tänapäeval tuntakse seda linna Jordaania pealinna Ammanina.

ber Itaalia, et jõuda Rooma. Need detailid on pärit “Märtrite tegude raamatust”, kuid ajalooliselt ei saa nende peale eriti kindel olla. On teada, et kui Ignatius jõudis Rooma, võttis kristlaskond teda kohutumisel vastu rõõmuhüüetega, kuid samas ka kurvastusega, sest nad mõistsid, et teda ei ole nende keskel enam kauaks. Toetudes kirikutraditsioonile teame, et Ignatius jõudis Rooma 20. detsembril, mängude lõpupäeval, ning ta toodi viimaks ka prefekti ette, kes oli juba eelnevalt saanud kirju ka keisrilt endalt. Prefekti korralduse kohaselt toimetati Ignatius viivitamata Colosseumi, kus ta viidi kahe lõvi ette, kes lasti talle kallale. Nii saabuski Ignatiuse surm. Seega, tema palve märtrisurma eest sai vastatud.

On mõningaid ajaloolisi vihjeid ja tõendusmaterjali, mille kohaselt osa Ignatiuse jäänustest viidi Antiookiasse, kus neid venereeriti (ülistati kui reliikviat). Püha Hieronymus, kes külastas Antiokiati umbes 300 aastat hiljem, mainis, et need jäänused olid asetatud „surnuaeda väljaspool Daphne väravat“. On suur tõenäosus uskuda, et need toimetati Rooma 637. aastal, kus need paigutati Püha Clemensi kirikusse. Vanast Süüria martüroloogiast teame, et Püha Ignatiuse mälestuspäeva peeti 17. oktoobril. Sellel kuupäeval tähistab tema mälestuspäeva tänapäeval ka katoliku kirik. Püha Johannes Kuldsuu, Konstantinoopoli piiskop 4. sajandil, pidas ühe kuulsakssaanud jutluse Ignati-



usest. Ta oletab, et Ignatius määrati Antiookia piiskopiks Peetruse enda poolt. Ajalooliselt ei ole sellele täielikku kinnitust, kuid võib öelda, et see ei ole ka ilmvõimatu. Usun, et siin jääb lugejal endal teha vaba valik, ja nimelt sel moel, mis viib teda ennast lähemale Jumala armastamisele ja ligimeseteenimisele.

Kuid legendidele toetuva materjali kõrvale on meil siiski panna kindlalt ajaloolised seitse kirja, mis on kirjutatud Ignatiuse enda poolt tema teekonna jooksul Rooma. Nende autorluses ja autentsuses ei kahtle mitte keegi. Kirjade tähtsus seisneb just selles, kuidas Ignatius käsitleb Kiriku hierarhiat, organisatsiooni, usku ning ka kristliku kiriku praktilist elu umbes 85 aastat pärast Kristuse surma, ülestõusmist ja taevase minekut. Peale Uue Testamendi autorite on Ignatius esimene, kes on oma kirjutistes rõhutanud Jeesuse neitsistsündi. Efeslastele kirjutas ta nii: „Ja selle maailma printsi eest hoiti varjul Maarja neitsilikkus ja lapsesaamine, ning

samal moel hoiti peidus ka Issanda surm.“ Samuti tuleb samas kirjas väga tugevalt esile Kolmainuse doktriin (õpetus): „On ainult üks Arst ihu ja vaimu üle, saadud ja mittesaadud, Jumal inimeses, tõeline elu surmas, Maarja poeg ja Jumala poeg.“ Mitte vähem märkimisväärsed ei ole tema fraasid, mida ta kasutab kirjeldamaks euharistiat (armulauda). See on „Kristuse ihu“, „Jumala kingitus“, „surematuse rohi.“ Korduvalt räägib ta, kuivõrd oluline on kuulutada piiskoppidele, sest nemad kannavad edasi apostlite õpetust, ning ta rõhutab ka ühtsuse ja rahu vajadust. Viimaks, oma kirjas Smürna kogudusele me leiame esmakordselt kristlikus kirjanduses kasutusel sõna „katoliiklik“. „Kus iganes,“ kirjutab ta, „on olemas piiskop, seal olgu ka inimesed, nii nagu kus iganes Kristus on, seal on katoliiklik kirik.“

Ignatiuse märtrisurm ja tema hindamatu pärand Kiriku doktriini kujunemisel annavad meile igati kinnitust sellest, et tema nimi leiab väärika koha ka missa esimeses kaanonis.

Järgnevalt mõned väljavõtted Ignatiuse kirjadest:

Efeslastele

1. Ma ei manitse teid moel, et ma peaks iseennast kellekski suureks, kuigi ma olen seotud selle nimega, ei ole ma siiski veel täiuslik Kristuses. Sest nüüd alles ma tunnen oma jüngriksolemise algust ning ma räägin teiega kui kaasõpilane. Ja see on sobilik,

et mind on salvitud teie poolt usuvõitluse jaoks, mis on täis usku, manitsemist, kannatlikku meelt ja ka pikaärgset kannatust. Kuid kuna armastus ei talu minu vaikumist teie ees, siis seetõttu ma kirjutan kiiruga, et teid õhutada elama kooskõlas Jumala meelega. Sest Jeesus Kristus, meie lahutamatu Elu, on Jumala meel, nii nagu ka piiskopid, kes on asetatud ka maa kõige kaugematesse nurkadesse, on Jumala meel.

4. Seetõttu on kohane, et te oleksite oma igapäevases elus kooskõlas piiskopi meelega, mida te tõesti ka olete. Sest teie preesterlikkus, Jumala vääriline, on kooskõlas piiskopiga, nii nagu seda on lüüra keeled. Ja seega, teie ühtsuses ja harmoonilises armastuses saab lauluks Jeesus Kristus. Kujundage ennast kui ühisesse koori, et kokku sulatades oma hääled ning saades oma noodid Jumala käest, te võiksite laulda unisoonis ühel häälel Jeesuse Kristuse kaudu Isale, et Tema võiks teid kuulda ning teid ära tunda teie heades tegudes oma Poja Ihu liikmete vastu. Seega, see on teile kasulik elada laitmatus ühtsuses, et te saaksite alati rõõmu tunda osadusest Jumalaga.

10. Ja mis puudutab kogu ülejäänud inimkonda, palvetage nende eest – sest ka neile jääb alati meelesparandamise lootus, et nad saaksid kuuluda Jumalale. Andke neile ka õpetust oma tegude läbi. Kui nad väljendavad teie vastu viha, siis olge nendega kannatlikud; kui nad kohtlevad teid kõrki-de sõnadega, siis olge alandlikud. Pange nende tujukusele vastu pal-

vega. Kus nemad eksivad, seal jää-ge teie kindlaks usus; kus nemad on teie vastu vägivaldsed, olge teie rahumeelsed. Ärge kiirusta-ge neid enda hulgast välja heitma. Olgu meie kannatlikkus prooviks, et nad on meie vennad. Püüd-ke pidevalt jäljendada Issandat. Kõiges puhtuses ja kainuses jääge Kristusesse oma ihu ja hingega.

Roomlastele

1. Minu palvet Jumalale on kuul-da võetud, sest mulle on saanud osaks see rõõm näha teie nägusid. Seega on mulle osaks saanud isegi rohkem, kui ma olen palunud. Ol-les sidemetega Jeesuses Kristuses, loodan ma teid tervitada, juhul kui see on Jumala tahe, et mind peetakse vääriliseks jõuda lõppu. Sest mul on hirm, et teie armas-tus minu vastu teeb mulle haiget. Teil on kerge saavutada oma taht-mist, kuid minul on raske jõuda Jumala juurde, välja arvatud, kui te mul ilma takistamata lasete jät-kata minu teed.

2. ... Laske mul osa saada sel-lest privileegist, et ma saaksin en-nast välja valada Jumalale ohvrina, seni kuni altar on veel kaetud; ning laulge ühise koorina kiituselaule Jumalale Jeesuses Kristuses, et ta on pidanud ühte Süüria piiskoppi vääriliseks toodama päikesetõu-sumaalt päikeseloojaku maale. On hea seada oma silmad Jumala maailmale, et ma tõuseksin tema juurde...

4. Ma kirjutan kõikidele kogu-dustele ja tahan, et kõik teaksid, et see on minu soov surra Jumalale, kui te mind vaid ei takista. Ma pa-

lun teid, ärge püüdke minuga sel-lisel moel sõbruneda. Laske mul taluda võimalust saamaks mets-elajate toiduks, kelle läbi ma võin saada ligipääsu Jumalale. Ma olen Jumala vili, ning mind jahvatatakse metselajate hammaste all, et minust saaks Kristuse puhas leib. Pigem meelitage elajaid, et nen-de suu saaks minu hauakoopaks, kuhu ei jää minust järele mitte midagi, sest kui ma olen maga-ma jäänud, et taha ma olla enam kellelegi koormaks. Siis saab mi-nust alles tõeline Kristuse jünger, kui see maailm ei näe enam minu ihu. Paluge Jumalat minu eest, et nende instrumentide läbi saaks minust ohvriand Jumalale. Ma ei käsi teid, nagu seda tegid Peetrus ja Paulus. Nemad olid apostlid ja mina olen isegi praegu veel vaid ori. Aga kui ma kannatan, siis ma olen vabastatud Kristuses ning Te-mas tõusen ma taas vabana. Nüüd oma ahelates õpin ma lahti ütlema kõikidest oma soovidest...

6. Selle maailma eesmärkidest ja kogu maailma kuningriikidest ei ole mulle mitte kui midagi kasu. Mul on parem surra meie Issanda Jeesuse Kristuse nimel kui valitse-da kas või kogu maailma kuning-riikide üle. Ma otsin Teda, kes Ta suri meie eest. Ma otsin teda, kes Ta tõusis üles. Minu sünnivalud la-suvad mu kohal. Andestage mulle, vennad, ärge takistage mind sise-nemast ellu. Ärge püüdke maail-male tagasi anda seda, kes ihkab olla Jumalaga; ning ärge meelitage mind selle maailma asjadega. Las-ke mul osaks saada puhtast valgus-est. Laske mul imiteerida minu

Jumala kannatust. Kui kelleski on Tema, siis ta mõistab minu tahet ja tunneb koos minuga, mõistes, mis mind kinni hoiab...

Smürnalastele

1. Ma annan au Jeesusele Kristusele, Jumalale, kes on andnud teile tunnetuse. Sest ma olen aru saanud, et te olete vankumatuks jäänud oma usus. Seega te olete nii-öelda naelutatud Jeesuse Kristuse ristile, olles veendunud, et te puudutate Jumalat, kes ta on tõeliselt Taaveti soost, Jumala Poeg tõeliselt sündinud neitsist, ristitud Ristija Johannese poolt, et temas saaks ilmsiks tõeline õiglus, Pontius Pilatuse ja Herodese ajal tõesti risti löödud meie eest (kelle viljad oleme meie; isegi Tema õndsas Kannatamise viljad); et Tema võiks üles tõusta ning määrata oma ülestõusmise läbi märgi kõikidele ajastutele, oma pühadele ja usklikele, olgu siis juutidele või paganatele, oma pühast ihust Kirikust.

4. ... Miks ma olen lasknud ennast surma anda, seista silmitsi tule, mõõga ja metselajatega? Olla mõõga läheduses on olla Jumala läheduses, olla metselajate keskel on olla Jumala keskel, kui see kõik leiab aset vaid Jeesuse Kristuse nimel, et me kannataksime koos temaga. Ma talun kõike, sest Tema, täiuslik inimene, teeb mind tugevaks.

Lõpetuseks

Ignatiuse suureks eesmärgiks oli Kiriku ühtsus ja kirikusisene kord. Kuid veelgi suuremaks eesmärgiks oli tahe pigem taluda märtrisurma, kui öelda lahti oma Issandast. Ta ei tõmmanud tähelepanu iseenda kannatustele, vaid suunas selle Jumala armastusele, millest ta sai kogu oma jõu. Ta teadis, mis on kohustuse hind ja ei öelnud lahti Kristusest isegi mitte selleks, et päästa omaenese elu.

Idakirikus tähistatakse Antiookia Ignatiuse püha 20. detsembril, läänekiriku kalendris langeb tema

mälestuspäeva tähistamine 17. oktoobriks.

Kristlikus kunstis kujutatakse Püha Ignatiust piiskopina, kes on ümbritsetud lõvide poolt, või siis piiskopina, kes on aheldatud kettidesse. Ta on kaitsepühakuks Vahemere idarannikule jäävatele maadele, aga samuti Põhja-Aafrika Kiriku kaitsepühak.

Palve

Kõigeväeline Jumal, me täname Sind piiskopi ja märtri Ignatiuse eest, kes ohverdas iseenda kui Jumala vilja, et temast saaks Kristuse puhas leib. Võta kuulda meie palveid ning lase, et meie elud muutuksid meelepäraseks ohvrianniks Sinule Jeesuse Kristuse, Sinu Poja ja meie Issanda läbi, kes elab ja valitseb koos Sinu ja Püha Vaimuga, üks Jumal, igavesest ajast igavesti. Aamen.

Isa Ain Peetrus



Montségur – katarite langenud kindlus

Järsu kaljulahmakana kõrgub Montségur kuristikulisel madalmikul – ebamaine, nagu mitte siit maailmast, ja avatud ainult taevastele väehulkadele, kui nad silmavad inglilennul kämbalajagu siledat pinda taevaredelite ülesseadmisel. Kui inimesest tulija läheneb põhja poolt, tundub mägi käega katsuda nagu maha asetatud kiiver, mida võlukäsi tõstab seda kõrgemale, mida lähemale

ta jõuab. Kui ta hiilib ligi idast, lastes laugelt langeval mäenõlval end petta, tõrjub tema tagasi Roc de la Touri ettesirutatud kilp, kui teda just ei tõuka eemale kobrutav Lasset' mägijõgi, mis on lõikunud nii sügavale kaljupinda, et sealt alt pole mäetippu näha, kindlusest rääkimata. Ainult edelas kutsub hoogsa nõlva järel metsane sadul. Ometi, vaevalt on hingeldav ronija lahkunud alusmetsa

kaitse alt, kui lage rusukalle tõuseb järsult üles. Ja täpselt tema pea kohal kõrguvad müürid. Värav on näha ja ta teab, et see ei avane talle. (Peter Berling „Graali lapsed“)

Sellisena paistavad mäetippu valitsevad Montséguri kindluseva-remed Lõuna-Prantsusmaal Püree eelmäestikus ning jutustavad oma mõistatuslikku ja dramaa-

tilist lugu 13. sajandi kataritest. Ootamatu ja võimas vaatepilt avaneb kaljuse mäe jalamilt. Vaadeldes inimesi kui pisikesi sipelgaid mööda mäenõlva lookleval rajal tipu poole rühkimas, näib teekond kindlusesse esialgu otse võimatuna. Kui aga võtta jalge alla umbes pooletunnine raskusi tõotav teekond, võib näha ülespoole rühkimas peresid pisikeste lastega ja külastajaid koertega. Isegi kepi abil liikuvad eakad inimesed ei ole raatsinud sellest kogemusest loobuda. Tee märke läheb sõna otseses mõttes üle kivide ja kändude, teekonnal ei toeta liikujaid õiged trepid ega käetoed ning tuleb teha mitu puhkepeatust. Aga eesmärgile jõudnuid valdab rahulolutunne – raske oli, aga hakkama saime! Kõige krooniks avaneb kindlusest suurepärase vaade ümberkaudsetele aladele.

Montségur asub ajaloolises Languedoci regioonis, mis tänapäeval hõlmab Languedoc-Roussilloni ja Midi-Pyrénées' piirkonda. Nimi „Languedoc“ tuleneb väljendist *langue d'oc*, mis tõlkes tähendab *oc*'i keelt ehk oksitaani keelt. Piirkonnas ei olnud enne 13. sajandit poliitilist ühtsust, neid alasid ühendas vaid oksitaani keeleruum. Erinevatel andmetel kõneleb tänapäevalgi oksitaani keelt pool kuni kolm miljonit inimest, sealkandis võideldakse oksitaanikeelse koolihariduse eest ning püütakse leida vahendeid oma keele kaitseks. Veinisõbrale on tuttavad sildid kirjaga *Vin de Pays d'Oc*, mis tähistab Languedoc-Roussilloni regiooni põhjaosas



Loo autor tipu poole minemas

toodetud veinimärke.

Turismimagnetiks on Montséguri teinud sündmused 13. sajandil, mil Prantsuse sõjavägi piiras linnuses varjunud katarite usulahu liikmeid ning nende toetajaid kümme kuud, mille järel umbes kakssada oma usule truuks jäänud katarit põletati tuleriidal. Ja mitte ainult – kuna katareid seostatakse templirüütlitega ning Püha Graaliga, pole imestada, et veel seitsesada aastat hiljem püütakse kirglikult avastada nende peidetud saladusi. Katarite mõistmise teeb keerulisemaks asjaolu, et nende kirjutisi on säilinud väga vähe ning peamine informatsioon katarite uskumuste ning kommete kohta pärineb nende vastastelt: kiriku-meestelt, kes pidasid hereesiavastaseid dispuute, ning inkvisitorite koostatud protokollidest.

Kuid mida on siis teada salapärasest keskaegsest usulahust? Usu päritolu ei ole suudetud täpselt kindlaks teha, siiski seostatakse

se seda üsna tugevalt Bulgaarias tekkinud bogomiilide sektiga.¹ Sarnased pühakirja tõlgendused, traditsioonid ning täpselt samasugused lood eeldavad, et pidid eksisteerima mingisugused kokupuutepunktid. Sellest on järeldatud, et katarlus arenes bogomilismist välja Konstantinoopolis ning toodi sealt läände. 11. sajandil kerkis katarlus esile mitmel pool Euroopas: Prantsusmaal, Hollandi ja Belgia aladel, Saksamaal ning Põhja-Itaalias. Ühiste dualistlike joonte tõttu peetakse katarluse eelkäijateks ka gnostitsismi, Pärsias pärit manihheismi ja zoroastrismi.

Katareid on nimetatud mitut moodi. Ajaloos said valdavaks kaks – „katarid“ ja „albilased“. Üheselt selge ei ole isegi tuntud nime „katarid“ päritolu. Laialt on levinud arvamus, et see pärineb

¹ Külapreester Bogomil rajas 10. sajandil protestiliikumise reaktsioonina võõra, Bütsantsi vaimulikkonna vastu.

kreeka sõnast *katharos* – puhas, mida seostatakse katarite poolt viljeldud lihtsa ja karske eluviisiga. Aga arvatakse ka, et see põhineb eelarvamusel, et hereetikud on saatana teenrid. Ühest keskaegsest kirjutisest võime lugeda: „Või nimetatakse neid katariteks kassi järgi, sest räägitakse, et nad suudlevad kassi taguotsa, kuna nende sõnul ilmutab Lucifer end neile kassi kujul.“ Üldlevinud on ka „albilased“ – seose tõttu Albi linnaga, mida peeti katarite keskuseks. Või said nad selle nimetuse Albi linnas peetud kirikukogu tõttu, mis kuulutas 1176. aastal katari õpetuse hereetiliseks. Prantslased nimetasid neid *texerant*, flandrialased nimetasid neid *pipbles*, veel nimetati neid manilasteks, ketseriteks ning nimesid oli veel ja veel. Ise nimetasid nad ennast headeks inimesteks või hüvameesteks: *boni homines* või *bonneshommes*.

Katarite õpetuse olulisim joon oli dualism. Dualistlik õpetus on oma erinevates vormides eksisteerinud juba ammu enne kristlust. Dualism eeldas kahe universaalse jõu – hea jumala ja kurja jumala – olemasolu. Hea jumal on nähtamatu ja vaimse maailma looja. Kuri jumal on materia ja maise maailma looja. Katarid uskusid, et hea jumal lõi inimhinge ning kuri jumal vangistas selle maisesse kehasse. Lunastus seisnes inimhinge põgenemises maise maailma vangistusest spirituaalsesse maailma. Kõik halb ning materiaalne jäi maha maisesse maailma. Katarid heitsid kõrvale Vana Testamendi, pidades selles kirjeldatud Juma-

lat kurjaks loojaks. Sellest hoolimata võtsid nad omaks kümme käsku. Katarid uskusid hingede rändamisse. Selle kohaselt sisenes pärast surma kehasst vabanenud hing taassünni ringi ning läks teise elusolendi sisse, inimese või looma kehas olevasse lootesse. Täiuslikku elu elanud inimese hing vabanes maisest maailmast ning sisenes otse hea jumala maailma. Universalistidena uskusid nad, et lõpuks vabastatakse kõik jumaliku loomusega hinged.

Nagu gnostikud, uskusid ka katarid, et tõeline jumalik tõde on kättesaadav vaid valitud eliidle. Ainult pika ettevalmistuse ning valmisolekuga eluaegseks tsölibaadiks, paastuks ja asketismiks võis inimene pääseda äravalitute hulka. Siin tehti kindlat vahet tavaliste järgijate *credenti*, *croyants* (usklikud) ning pühendunud eliidi *perfecti*, *parfaits* (täiuslikud) vahel. Ainult eliit täitis täielikult loobumiskohustusi, tavalised liikmed elasid ilmalike tavade järgi. Täiuslikud ei tohtinud valetada, vannet anda ega tappa elavat olendit. Nad järgisid ranget dieeti ning pidid sageli paastuma ja innukalt palvetama.

Täiuslikud olid läbinud katarite uuestisünni, ristimise – *consolamentum*’i ehk lohutusriituse. Veega ristimist nad põlgasid, sest see viidi läbi kurja materia abil. *Consolamentum* oli lävepakk, millelt tavaline *credent* astus valitute sekka. Riituse toimetamise ajal laskus Püha Vaim taevast alla ning osa Pühast Vaimust elas sellest ajast *perfect*’i ihus ning aitas

tal praktiseerida ranget askeetlust. Tavalised usklikud võtsid *consolamentum*’i vastu alles surivoodil ning see riitus võttis neilt enne surma kõik nende patud. Pärast lohutusriituse läbiviimist pidi inimene pidama kuni surmani üli-ranget paastu – *endura*’t.

Hingede rändamine oli põhjuseks, miks katarid olid taimetoitlased – nad uskusid, et inimhing võis siseneda oma teekonnal ka looma ihusse, seetõttu ei söönud nad liha, mune, juustu ega loomarasva. Kalaliha pidasid katarid söögikõlblikuks, sest kala ei osalenud hingede rändamises. Kuna kalad ei kannu oma poegi kõhus, ei või nad vastu võtta ekslevaid hingi.

Katarite jaoks oli katoliku kirik väärjumala kummardamise paik, ja seega mitte püham kui mõni muu hoone. Nad uskusid, et erinevalt katoliku preestritest, oli vaid neil võime hingi päästa. Nad eitasid sakramente, mille läbiviimisel kasutati materiaalseid vahendeid nagu vett, armulaualeiba ja veini. Nad ei tunnistanud ikoonide ega austanud risti.

Selleks et kõik inimhinged pääseksid materia küüsist, saatis Jumal maale Jeesuse Kristuse – Lunastaja. Tema keha oli taevajumala, mitte maise olemusega, sest muidu oleks ta olnud kurja printsiibi kontrolli all. Jeesus ei saanud sündida lihalikku kehasse ja jääda Jumala pojaks. Ta oli kehatu, puhtast vaimust olend, kes armastuse printsiibi nimel leidis oma surma ristil. Kuid ta kannatas vaid näiliselt, tema imeteod ei olnud füüsi-

lised, vaid ta ravis inimeste hinge. Katarid ei uskunud ihulikku ülestõusmist, kuna keha on mateeria, seega kuri.

Veidi vastuoluline oli katarite suhtumine abiellu, soojätkamisse ja seksuaalsusesse. Ühest küljest suhtusid nad abielusse vaenulikult, kuid samas seksuaalsust tavausklike osas täielikult ei piiratud. Laste sündi suhtuti halvaks panevalt, sest see tähendas andami andmist maise maailma valitsejale, üks uus hing sattus taassünni kaudu keha vangistusse. Kui inimesed väldiksid järglaste saamist, oleks nende arvates peagi kõik inimhinged koos teises maailmas. On tõendeid, et kataritele ei olnud võõras sündivuse kontrollimine ega abortide tegemine. Niisugusest suhtumisest hoolimata oli tavausklikel siiski palju lapsi ning laste saamine oli iseenesest rõõmus sündmus.²

Albilaste ristsõda

Katarite usulahkosutus 13. sajandil Languedocis väga edukaks ning haaras palju toetajaid. Arvatakse, et katarid saavutasid inimeste poolehoidu oma lihtsuse ning vaesusega. Katari kirikul ei olnud kirikuhooneid ega varandust. Neile tuli kasuks lõunas juurdunud võimuvastane hoiak, sest see territoorium ei olnud Prantsusmaa osa. Valitsesid kohalikud küllaltki iseseisvad vürstid, kes võimaldasid suhteliselt ususalivat at-

mosfääri. Sel piirkonnal oli oma kultuuriruum, mille osaks olid muuseas ka kuulsad trubaduudid. Osa maid kuulus siin Aragoni kroonile ja Inglise kuningale kui Akvitaania hertsogile ning Provence'i mõned alad kuulusid paavstile ja Saksa keisrile. Ajaloolaste hinnangul oli albilaste ristsõda paljuski Prantsuse krooni võimu kinnitamine kogu sellel territooriumil.

Paavst Innocentius III nägi, et katarite usulahk oli muutunud laialdaseks massiliikumiseks ning ähvardas katoliku kiriku autoriteeti. Alguses proovis paavst asja lahendada diplomaatiliste vahenditega, saates välja jutlustajaid, kes pidasid juhtivate kataritega avalikke väitlusi. Teiste hulgas saadeti Languedoci ka Domingo de Guzman Hispaaniast – tulevane Püha Dominicus, dominiiklaste ordu ehk jutlustavate vendade ordu rajaja. Püha Dominicuse eluloos jutustatakse, et tal tekkis mõte luua ordu hereesia vastu võitlemiseks ning evangeeliumi levitamiseks just ametireisi ajal Languedocis. Ent veenmismetod ei kandnud vilja ning rakendada otsustati karmimaid meetmeid. Paavst kutsus kristlikku maailma üles võitlema Languedoci hereetikute vastu ristsõjas, nagu varem oli tehtud vaid „uskmatute saratseenide“ vastu.

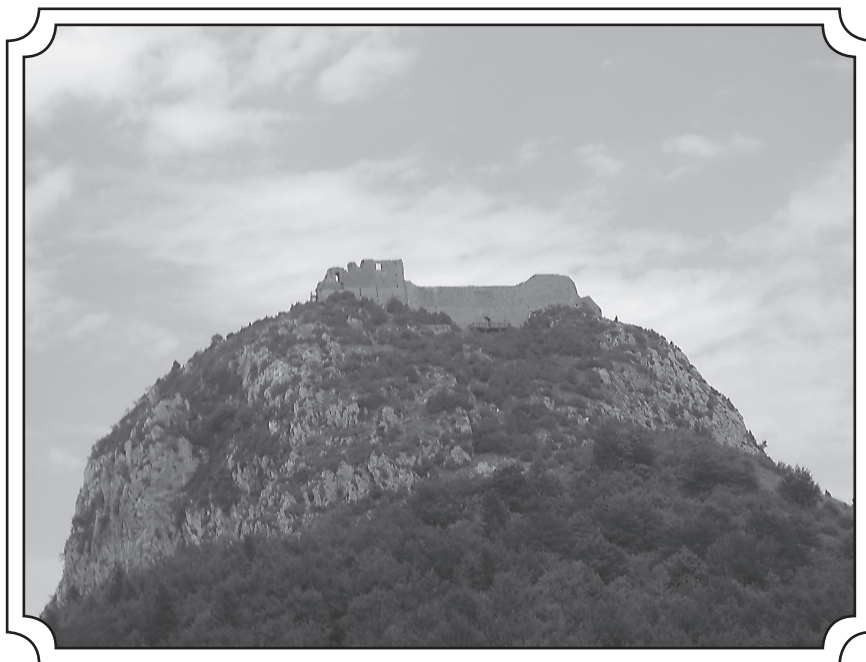
Ristsõja põhijõud kogunesid 24. juuniks 1209 Lyoni ning asusid teele Languedoci poole. Sõjakäiguga olid liitunud paljud Prantsusmaa põhjaosa aadlikud, kes lootsid saada endale valdusi vallutatud aladelt. Nii liitus ris-

tisõjaga ka üks sõjakäigu juhte Simon IV de Montfort l'Amaury, kes oli oma onu valduste pärandist Inglismaal ilma jäänud. Languedoci kohalikud aadlikud ei takistanud ketserite tegevust, seetõttu oli sõjakäik suunatud esmajoones mässumeelsete Toulouse'i krahvi Raymond VI ning Albi, Bèziers' ja Carcassonne'i vikonti Raymond-Roger Trencaveli vastu. Toulouse'i krahv püüdis ennast ning oma maid kokkuleppe sõlmimise ja alandavate tingimustega päästa. Ta oli sunnitud ühinema ristsõdijatega omaenda alamate vastu. Vikont Trencavel jäi endale kindlaks ning seetõttu sai temast ristsõja peamine sihtmärk.

Esimesena sai piiramist tunda Bèziers' linn, kuna linnaelanikud otsustasid mitte alistuda ega soovunud oma hereetikuist naabreid välja anda. Linn vallutati 22. juulil ning sellele järgnesid tapatalgud ja rüüstamine. Paavsti legaaside ülevaated räägivad, et „meie mehed ei säästnud kedagi, sõltumata staatusest, soost või vanusest“. Tapeti nii katareid kui katoliiklasi, kedagi ei jäetud ellu. Siit on pärit tõenäoliselt apokrüüfne jutustus paavsti legaadi Arnaud Amaury ütlusest küsimuse peale, kuidas teha vahet ketseritel ning katoliiklastel: „Tapke nad! Issand teab, kes on tema omad.“

Bèziers' veresaun avaldas mõju ning mitmed linnad alistusid ilma vastupanuta. Ristsõja esimene faas lõppes Carcassonne'i alistumisega augustis 1209. Seda linna otsustati säästa tapatalgutest ning rüüstamisest – valitsemiseks oli

² Eesti keeles on ilmunud katarite igapäevaelust ning nende mõtteviisist suurepärase ülevaade Emmanuel Le Roy Ladurie raamatus „Montaillou, prantsuse küla 1294-1324“, mis on kokku pandud inkvisitsiooniprotoколлide põhjal.



Kindlus mäejalamilt vaadatuna

vaja midagi enam kui varemed ja surnud. Linnaelanikud kihutati linnast välja alasti, „kaasas vaid nende patud“. Vikont Raymond-Roger Trencavel vangistati ning ta suri kolm kuud hiljem oma vangikongis. Võimu Trencaveli endistes valdustes võttis enda kätte Simon de Montfort.

Edasi laienes ristsõda Toulouse'i krahvkonda ning Püreneede krahvkondadesse. Simon de Montfort hõivas ulatuslikke alasid kuni Püreneedeni. 1216. aastal aga elavnes lõuna vastupanu Toulouse'i krahvi eestvedamisel ning suur osa valdustest vallutati tagasi. Mässajate seas oli palju *faidit*'sid – valdustest ilmajäänud ning lindpriideks kuulutatud aadlikke. Neil oli, mille nimel võidelda. 1225. aastal otsustati uuesti alustada ristiretke mässulise Languedoci vastu. Seekord juhtis sõjakäiku Prantsuse kuningas Louis VIII ning paarikuise sõjakäigu lisati kuninga domeenile terve

Languedoc. Kataritele jäid siiski mõned üksikud paigad, muuhulgas ka kõne all olev Montséguri kindlus. Ristsõda albilaste vastu päädis 1229. aastal Pariisi lepinguga, millega lõppes Languedoci iseseisvus ning see piirkond muutus juba alatiseks osaks Prantsusmaast. Sellest hoolimata säilis mässumeelsus prantslaste kui okupantide vastu ning maal leidis veel paiku, kus varjasid end katarite rakukesed.

Montségur oli jäänud lahingutest eemale ning sellest oli saanud katari põgenike keskus. 1230. aastate algul kindlustati Montséguri linnus järk-järgult ning seal võeti vastu põgenikke kõikjalt Languedocist. Taas puhkes mäss Languedocis, seekord Narbonne'i hertsogkonnas; mitmed linnad alistasid ning sajad vabatahtlikud liitusid mässajatega. Kuid seekordne mäss suruti suhteliselt kiiresti Prantsuse kuninga poolt maha. Ja

nüüd jõuame lähedale Montséguri sündmustele 1244. aastal. Selleks ajaks oli Montségur üks väheseid paiku, mis oli mässuliste ja kataritele alles jäänud. Prantsuse kuninga ning paavsti initsieeritud sõjakäigu linnusele oli põhjustanud kahe peainvisiitori mõrvamine 1242. aastal Avignonet's, mis pandi Montséguris redutava katarid kaitsnud Pierre-Roger de Mirepoix' süüks.

Mais 1243 hakkasid sõdalased Montséguri jalamile kogunema ning jäid sinna kümneks kuuks. Seistes seal ning vaadates üles linnusevaremete poole, saab selgeks, miks piiramine nii kaua aega võttis. Kindlus, millele pead lähenema peaaegu püstloodis seisvat seina mööda vastase kuuli- või viburahe all, ei ole kergesti vallutatav. Ja kuigi mäe ümber asetses piiramisrõngas, leidis mitmeid salajasi radu, mida mööda viidi kindlusesse toiduvarusid või teateid, samuti toimus liikumine kindlusest välja. Montségur olevat olnud küllalt hästi varustatud veereservuaaride süsteemiga, mis tagas ka joogivee. Mägi on läbi uuristatud koobaste võrgustikust, mille rolli alles tänapäeval püütakse mõistatada.

Piiramise ajal koosnes Montséguri kogukond kuni sajast katari „täiuslikust“ ning „usklikust“, nii naistest kui lastest, pereliikmetest, teenritest, käsitöölisest, lindpriidest aadlikest – seal arvatakse olevat olnud viiesaja inimese ringis, igas vanuses ja mõlemast soost. Suhteliselt raske on kujutleda neid viitsada inimest elamas sellel

kitsukesel mäetipul, kuid asundus laienes ka mäekallakutele, millest leidub jälgi veel tänapäevalgi.

Piirajad üritasid mäekallakuid hõivata, et seal katapulte (*trebuchets*) üles seada. Kuid see ülesanne osutus raskesti täidetavaks ning poole aasta pärast ei olnud ristsõdijad erilist edu saavutanud. Läbimurre toimus jaanuaris, mil gaskooni mägikütid – montanjaarid – vallutasid öise rünnakuga platoo kõige madalama punkti Roc de la Touri. Sealtsuti kindlust katapultidega ründama. Kahe kuu pärast oli katapult juba nii lähedal, et sealts võis heita 80-kiloseid graniitkuule terrassidel asuvatele elupaikadele. Katarid üritasid vasturünnakutega vaenlast tõrjuda, ent oli juba hilja. Veebruari lõpuks mõistis kindluse komandant Pierre-Roger Mirepoix, et pole lootustki saada väljastpoolt abi ega ole võimalik enam kindlust enda käes hoida.

Alistumine

1. märtsil 1244 väljus Pierre-Roger Mirepoix kindlusest ning jõudis piirajatega kokkuleppele 15-päevase vaheharu suhtes. Vaheharu lõppedes pidi Montségur alla andma. Alistatuile pakuti suuremeelseid tingimusi – palgasõduritele anti luba lahkuda, kataritele aga võimalus andeks saada hereesiast loobumise tingimusel. Enamik „täiuslikest“ lükkas pakkumise tagasi ning paljud senised järgijad võtsid vastu *consolamentum*’i, teiste sõnadega mõistsid end surma.

16. märtsi hommikul astusid erinevatel andmetel 205 kuni



Kindlus seestpoolt

225 katarit mööda mäekülge alla ning asusid selleks otstarbeks juba valmis seatud tuleriidale. Niinimetatud tuleriit oli tõenäoliselt puust taraga ümbritsetud ala, mis süüdati põlema. Umbes kuuskümmend isikut neist, kes seal oma lõpu leidsid, on ajaloolaste poolt tuvastatud.

Keskpäeval avaneb peavärav tervenisti ning aeglaselt, pikas vooris, kahekesi või kolmekesi tihedalt üksteise kõrval laskuvad ketserid mööda kivist nõlva. Naisted lähevad esimestena. Nad on riietatud pidulikku valgesse, pilgud kirkad ja rõõmsad. Meeste ees sammub piiskop, keda ümbritsevad parfait'd, neile järgnevad credent'id, kelle jaoks vastuvõtmine armastuse kirikusse langeb kokku ihu surmaga. Pidulik rongkäik, justkui laskusid inglid taevast alla. Neist kiirgab valgust, pühalikku hiilgust. Katarid on oma maise elu lõpetanud, nad teavad, et üleminek tähendab valurikast kannatamist, see on sõiduhind; nad näevad

ainult sihtkohta ja see asetseb tolle tulevärava taga. Kui pragisev hõõgus on kustunud, ripub suits veel kaua orgudes... (Peter Berling „Graali lapsed“)

Ja ehkki igal Montségurile tulijal oleks põnev näha nende müüride jäänuseid, kus nii kangelaslikud usklikud elasid, ei ole sellest tänapäevaks midagi säilinud. Pärast kindluse alistamist hävitati see täielikult. Praegused varemed pärinevad arheoloogide arvates kolme järgneva sajandi jooksul järk-järgult üles ehitatud kindlusest. Siiski on kindlusest järelejäänud varemed tuntud veel ühe huvitava ning salapärase nähtuse, nimelt päikese fenomeni poolest. Montséguri kindlusetorni aknad on paigutatud nõnda, et iga-aastase suvise pööripäeva ajal langevad esimesed päikesekiired läbi kahe kitsa ja pikliku akna kindluse sisse- ning väljuvad teisest paarist akendest. See asjaolu võiks viidata mingisuguse päikese kultuse prak-

tiseerimisele, kuid mõned ajaloolased ütlevad, et see annab pigem tunnistust tolle sajandi arhitektide asjatundlikkusest. On see nii või teisiti, igal juhul mingi põhjus pidi selleks olema, et ehitada torn just niisugusel kombel. Tänapäeval käivad müstikahuvilised suvisel pööripäeval Montséguris valguse saabumist kogemas ning päikesetõusu oodates viiakse seal läbi öiseid rituaale. Internetist võib leida palju kirjutisi, mis seostavad katarite mälestuse ning päikesefenomeni mitmesuguste vaimsete teooriate ja esoteeriliste praktikatega, mis on pärit kõige erinevamatest maailma nurkadest ja ajastutest.

Kuid katarite põletamisega ning kindluse hävitamisega see lugu ei lõppenud. Legendid räägivad, et katarid varjasid Montséguri kindluses mingit suurt saladust või aaret. Vahele ajaal või veidi enne seda hiilisid mõned katarid kindlusest välja ning laskusid alla järsust kaljust, kaasas mingisugused väärtuslikud kandamid. Nende saatus ja sihtkoht on tänini saladuseks jäänud. Üldiselt usutakse, et kindlusest viidi enne alistumist ära katari kiriku rahaline varandus. Seetõttu jätkavad varanduseotsijad Montséguri ümbruses kaevamist tänapäevalgi.

Kuid sellegagi ei lõpe veel katarite salapärase lugu. Neid seostatakse maailmas tänapäevani enim otsitud ning rohkesti spekulatsioonide tekitanud püha esemega – Püha Graaliga. Niisiis viidi kindlusest vahetult enne vahele lõpu turvalisse paika ka too salapä-

rane ning mõistetamatu pühadust täis ning endas suurt tõde varjav püha ese. Salapära lisab pärimus, et katarid andsid oma salajase aarde kurikuulsa Templirüütlite ordu valdusse. Katarite kadumaläinud aaret on peetud vaimseks väärtuseks, mis koosneb dokumentidest ning ürikutest. Laialt levinud on versioon graalist kui karikast, millest Jeesus Kristus jõi veini, või anumast, millelt Jeesus koos oma jüngritega sõi viimasel õhtusöömaajal paasatalle. Samuti räägitakse graalist kui karikast, millesse Arimaatia Joosep kogus ristil rippuva Jeesuse viimseid veretilku. Mõnedes legendides on katarite aardeks hoopis teine sajandeid taga otsitud püha ese – seaduselaegas.

Esimised tuntud graaliromaani 13. sajandist ei ava tegelikult graali tähendust, pigem näitavad nad seda eset kui väga austusväärset ning püha. Romaanide tegevus on peamiselt seotud graali otsimisega ning selle otsingu kangelastega. Eesti keeles võib lugeda Wolfram von Eschenbachi graaliromaani „Parzival“ (kirjutatud aastatel 1200–1210), milles esinevad tõepoolest viited graali ning Montséguri kindluse seostele. „Parzivalis“ nimetatud graaliloss Montsalvat (Munsalvaeshe) asub Püreneeses ning on nime poolest tõesti Montségurile veidi sarnane.

Kuid *last but not least* – viimane versioon graalist on neist kõigist paeluvam. See lugu on tänu Baignet', Leigh' ja Lincolni raamatule „Püha veri ja Püha Graal“ ning Dan Browni „Da Vinci koodile“ küll

pea igaühele tuttav, ent toon selle lühidalt siiski ära. Lugu põhineb väitel, et Jeesus ja Maarja Magdaleena olid abielus ning neil sündis laps või lapsed. Maarja Magdaleena põgenes pärast Jeesuse surma Palestiinast Euroopasse. Lõuna-Prantsusmaal leidub tõepoolest erinevaid legende ja kohapärimusi sellest, kuidas Maarja Magdaleena randus kas Marseilles's või Saintes-Maries-de-la-Meris koos oma kaaskonnaga. Jeesuse veri, mis hoolimata Lunastaja surmast (või näilisest surmast) kandus tema järeltulijaga edasi, segunes mingil ajal kuulsate ning salapärase Merovingide soost kuningate (5.–8. sajandil valitsenud frangi kuninga sugugu) verega. Sellest kõigest järeldub, et see tagaotsitud Püha Graal oli ja on ka tänapäeval Jeesuse vereliin, mida kantakse edasi, kuni saabub selle suguvõsa esindajate kord astuda ajaloolavale tagasi.

Veel on Montséguriga seotud Püreneeses laialt levinud folkloorsed lood Valgest Daamist, keda sealsed elanikud aeg-ajalt ringi liikudes kohtasid. Need lood viivad tagasi Montséguri langemise aegadesse, mil *perfecta* Escarlamonde de Foix, kelle korraldusel linnuse kindlustamine oli ette võetud, põletati koos teiste kataritega mäe jalamil. Sellest ajast peale on nähtud täiesti valget daami mitmel pool Püreneeses liikumas ning kohalik elanikkond on pidanud seda daami Escarlamondeks.

Montséguri jalamil asub Camp des Crematz (prov k) ehk Põleta-

tute väli, sinna on püstitatud monument – kivisammas –, millele on kirjutatud: „Selles paigas põletati 16. märtsil 1244 enam kui 200 inimest, kes otsustasid mitte lahti öelda oma usust.“ Paljud külastajad toovad siia kollaseid või punaseid lilli (Aragoni, Toulouse'i ja Foix' värvid) ja küünlaid ning asetavad monumendile oma paberile kirjutatud palveid. Montséguri tutvustavas infovoldikus on öeldud, et raske teekond mäetippu on pühendatud katarite mälestusele.

Ühes essees kirjutab autor, et Pürenee Prantsusmaa poolel on maapind rikkalikku punast värvi. Pärast tugevaid vihmaseid viib vesi punase mulla oja desse, kust see voolab edasi Aude'i jõkke. Eriti

tugevate vihmaseid järel muutub jõgi punaseks ning kohalikud viitavad punasele jõe katarite verele.

Huvi katarite vastu on suur, seda näitavad lugemad hulgad raamatuid, mis on sellel teemal välja antud; nende hulgas on nii ajaloolisi uurimusi kui ilukirjanduslikke teoseid. Samuti viitavad sellele paljud leheküljed internetis, kust leiame tõendusi, et katarid tegutsevad ka tänapäeval. Katoliku kiriku poolt läbi viidud hukkamine on inspireerinud ka muusikuid, mille tõestuseks on Iron Maideni laul „Montségur“ kogumikus „Dance of Death“: *I stand alone in this desolate space. In death they are truly alive...*

Kasutatud kirjandus:

Malcolm Lambert, „The Cathars“ (Akaadeemia 2002, nr 7 ja 8)
Cristofer Tyerman, „Jumala sõda. Ristisõdade uus ajalugu“, Varrak 2010.
Emmanuel Le Roy Ladurie, „Montaillou, prantsuse küla 1294–1324“, Kunst 1996.
Catholic Encyclopedia (www.newadvent.org)
Cathars and Cathar Beliefs in the Languedoc (www.cathar.info)
Montségur and the Cathars (www.russian-books.org/Montsegur.htm)
The Albigensian Crusade (1209–1255) (www.xenophongroup.com/montjoie/albigens.htm#first)
Georges Bordonove, „Louis Püha (1214–1270). Kuningas aegade lõpuni“, Kunst 2006
Michael Baigent, Richard Leigh ja Henry Lincoln, „Püha veri ja Püha Graal“
Ajaloosid romaaniid:
Peter Berling, „Graali lapsed“, Kunst 1998
Elizabeth Chadwick, „Saatused lapsed. Armastuse rahu aeg“, Kunst 1998

Angela Aljas

Milline oli Kaarli kiriku arhitekt Otto Pius Hippus?

See on küsimus, mis meid Egle Tammega Tallinna Kaarli kirikust raamatut kirjutades vaevab ja ka pärast raamatu ilmumist 2007. aastal vaevama jäi. „Eesti kunstnike ja arhitektide bibliograafilises leksikonis“, kus arhitekti elulugu üldjoontes tänu Leo Gensi tööle kirjas, Hippuse fotot ei leidu. Meie imestuseks polnud seda ka Peterburi Arhitektide Ühingu häälekandjas, ajakirjas Zodi, kus silmapaistvate arhitektide töid, fotosid ja nekrolooge sageli avaldati.

Nägin arhitekt Hippuse fotot esmakordselt koduürija Heino

Rossi avaldatud raamatus „Perekond Berg ja Sangaste“,¹ niisiis – üldsegi mitte arhitektuuri ja kunstiteadlaste tööväljal! Kust Ross Hippuse pildi sai, see raamatust aga paraku vastava viite puudumise tõttu ei selgunud. Niisiis tuli kas otsinguid süsteemselt jätkata või loota heale õnnele. Ja just viimast, vahel ka „uurijaõnneks“ nimetatut, pean ma eeskätt tänama selle eest, et saan vabaks „Hippuse kuju-painest“ ning tāsuda omamoodi auvõla Tallinna

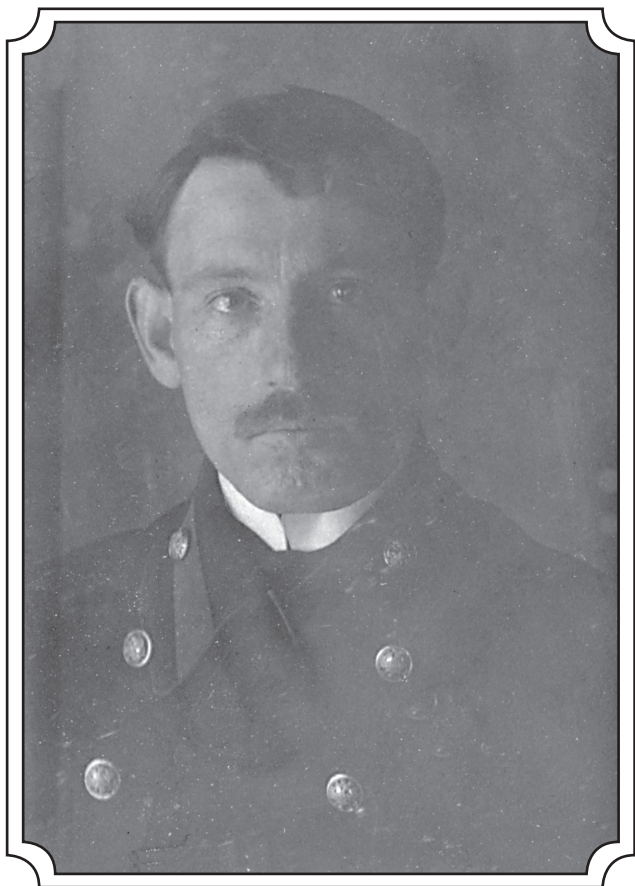
¹ Heino Rossi. Perekond Berg ja Sangaste. Väike-Viru 2009, lk. 48. Foto allkiri on arhitekti eludaatume osas eksitav.



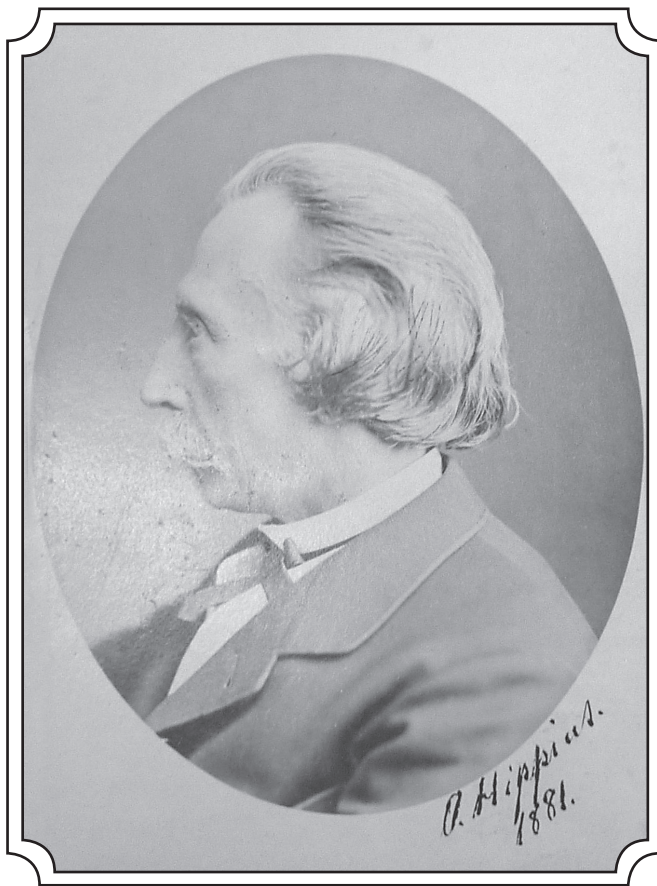
Kaarli koguduse ees. Ühtlasi peaks aga tänulik olema Eesti Ajaloohiivile, kus juurutatud fotode digitaalne andmebaas FOTIS viis mitte ainult Rossi avaldatud Hippuse vanapõlve portree, vaid ka tema noorpõlve foto juurde.

Niisiis on Eesti Ajaloohiivis (Sangaste Bergide perekonna arhiivi materjalide seas²) kaks Otto Pius Hippuse pilti – üks arhitekti enda poolt signeeritud ja datee-

² Eesti Ajaloohiiv, f. 1874, n. 1, s. 2657. l. 86 ja 87.



Otto Pius Hippius, EAA 1874-1-2657



Otto Pius Hippius, EAA 1874-1-2657

ritud aastaga 1881, teine ilma allkirja ja aastata. Esimene on üsna luksuslik: Hippiuse ovaalne profiilportree, valge paspartuu ning musta ja kullaga kujundatud raamistus, alaserval kuldtähtedes fotoateljee andmed: „F. Weisbrod“ ja „Frankfurt am Main“. See kuldse üldtooniga pilt on igati Peterburi akadeemikule ja arhitektuuriprofessorile kohane. Siin on kõrge lauba ja kergelt kongus ninaga, halli pea ja vuntside, habeme, valge särgi ja ristlipsuga mehe portree. Teine foto, mitte kartongil, vaid õhukesel paberil, on üsna tilluke ja udune ning sel kujutatu oma kaherealise kuldnööpidega kuues meenutab tüüpilist riigiametnikku. Et tegemist on tõesti Hippiusega, kinnitab näojoonte hoolikas võrdlus: needsamad kõrged kulmumõikad, sarnane nina- ja juustejoon ning pigem suured kui väikesed kõrvad, mida Hippiuse vanema ea pildil varjavad kõrvade järgi kooldunud juuksed. Silma järgi otsustades võiks 1826. aastal sündinud Hippius sel tagasihoidlikul pildil olla umbes kolmekümne-kolmekümne viie aastane, mis tähendaks, et pilt on

tehtud ajal, mil ta kavandas Tallinna Kaarli koguduse kiriku. Meenutuseks olgu märgitud, et 1862. aastal nurgakivi saanud kiriku esmane projekt valmis juba 1858. aastal. Noor Hippius ei olnud siis veel ei professor ega akadeemik, vaid Peterburi Ehituskooli ja A. Stieglitzi kunsttööstuskooli reaõppejõud. Foto, mis kujutab akadeemik Hippiust, on aga tehtud ajal, mil valmis tema projekt uuele luterlikule Narva (tulevasele Aleksandri) kirikule.

Ja lõpuks olgu veel lisatud, et arhitekt Hippiuse elu ja tööde, sh kirikute uurimine peaks kindlasti jätkuma. Samal ajal kui on leitud Hippiuse signatuuri ja dateeringuga Narva kiriku plaanid, on Tallinna Kaarli kiriku originaalplaanid ikka veel leidmata. Võib-olla tuleks neid otsida Riist, kus 1882. aasta maini toimuma pidanud näitusele Hippius Kaarli kiriku plaani koos Aleksandri kiriku omaga saatis. Vähemalt nii väidab ta ühes oma viimases kirjas Sangaste krahv Bergile.

*Tiina-Mall Kreem, kunstiajaloolane
Eesti Kunstimuuseum–Kadrioru kunstimuuseum*

Head inglid on meid kõiki hoidnud

Intervjuu lastetöötajaja Küllike Valguga



Küllike Valku tunnevad Kaarli koguduses paljud. Olles koguduse juures juba 20 aastat, on tema energiat jätkunud mitmeteks tegemisteks. Sulase lugejad tunnevad teda ajakirja kaasautorina, lapsed armsa lastetöötajajana ja kogudus nüüd ka vaimuliku teenijana.

Milline oli Sinu lapsepõlv ja kooliaeg?

Sündisin ja kasvasin Tallinnas Pelgulinna üsiku lapsena. Koolis käisin kõik 11 klassi samas koolis. Alustasin koolikäimist eksperimentaalklassis, meie peal prooviti, kuidas oleks, kui lapsed hakkaksid koolis käima 6-aastaselt. Sellest ilmselt ei tulnud midagi välja, küll aga olime meie esimesed, kes said 12 aastat koolis käia.

Olen oma vanematele ainus silmatera, hästi ja hoolega hoitud. Tantsisin, laulsin ja olin muidu hästi tubli laps. Nagu tollele (nõukogude) ajale kohane olin ka oktoobrilaps, pioneer ja kommunistlik noor. Parteissegi püüdsin astuda, eks ikka välismaale sõidu eesmärgil, kuid õnneks osutusid minu veendumused suurtest parteilistest ideedest liiga pealiskaudseteks ja nagunii oli see üks läbi ja lõhki "pakasuhha".

Millisena kujutasid lapsena ette oma tulevikku, kelleks soovisid saada?

Lapsena unistasin saada näitlejaks, hiljem paljude lastega kodupere-

naiseks. Aga ju olid Jumalal minu-
ga teised plaanid.

Oled suure pere ema, üles kasvanud 3 last ja tänaseks jõudnud juba ka vanaema seisusse.

19. novembril sai täiskasvanuks ka meie pere Väikevend, gümnaasist Tõnis. Sirgub uus põlvkond vanema poja, Siimu lastest: Eliisabet ja Kristofer. Tütreste Liis õpib Kuressaare Kolledžis. Nagu omad lapsed on ka pojanaine Tea ja tütre kallim Magnus.

Sind ristiti ja leeritati Kaarli kirikus täiskasvanuna 20 aastat tagasi. Kuidas Sa selleni jõudsid, millised olid Sinu kokkupuuted kirikuga enne seda?

Kirikus olin käinud lapsena kahel korral, uudishimust. Mu vanaemal oli kummuti peal kaks postkaart: ühel koputas Jeesus uksele ja teisel pildil oli Jeesusel lambatall süles. Need kaks motiivi on mind hoidnud läbi elu. Tulin kirikusse leeri, sest tundsin, et lapsed on vaja kindlasti ristida, kuna nende kasvatamisel jääb mul omast jõust väheks, vajasin Jumalalt abi. Ja head inglid on meid kõiki hoidnud.

Oled ka kauaaegne lastetöötajaja: alustasid pühapäevakooliõpetajana 18 aastat tagasi ja teed seda vabatahtlikku tööd tänini. Mis on nende aastate jooksul muutunud?

Kaarli koguduse lastetöö on väga

tubli, tugev ja jätkusuutlik tänu sellele, et on nii palju töötajaid. Palju on ka abi lasteaiast. Kirikukool ja lasteaed on sujuvalt integreerunud, nad toetavad teineteist. Paljud lasteaiatöötajad teevad vabatahtlikena ka pühapäevakooli.

Paljude laste jaoks oled Sa tore lugude jutustaja. Mõni aeg tagasi ilmuski Sinu raamat «Ott, vanaisa ja teised». Kuidas need lood sündisid ja kellele raamat on mõeldud?

Raamatuks said need lood, mis ma kirjutasin pühapäevakooli tundide tarbeks. Lugude kirjutamisel me Diane Starkopfiga koos lähtusime põhimõttest, et ühest teemast peaks saama rääkida erinevate tegelaste pilgu läbi. Iga teema juures ei saanud seda päris täpselt järgida, küll aga tulid jõululood just nii välja. Siis hakkasin mõtlema, et oleks vaja luua mingit süsteemi, mingit läbivat joont, kedagi, kes jutustab piiblitlugusid ja seob neid tänase päevaga. Nii tulid mängu Ott, vanaisa, ema, isa, väike Liisa ja kõik ülejäänud.

See on ühe ideaalse pere lugu, nende igapäevased mured ja rõõmud. Kummalisel kombel on iga kuulaja leidnud mõnes tegelases või olukorras midagi tuttavat.

Olen püüdnud kujutada ette, kuidas võiks välja näha, kui perekonna kolm põlvkonda omavahel hästi läbi saavad, lastekasvatamis-
se on kaasatud vanavanemad oma elukogemuse ja ajaga.



Küllike Valk Tea Roosvaldi pilgu läbi

Mulle meeldib väga see mõte, et pühapäevakoolis on koos lastega ka nende vanemad, olen isegi oma laste kõrval kasvanud ja leerikooli pikendanud.

Lapsed on agarad pereväärtusi edasi kandma, see-pärast unistan olukorrast, kus emal ja isal on ühised väärtused ning kirikuskäimine ja palveelu kuuluvad lahutamatu argi- ja pühapäevadesse. Lapsed matkivad oma vanemaid, seetõttu tuleb näidata enda eeskujuga, mis on oluline ja tähtis, kuidas hoolida ja armastada.

Raamatuks said lood tänu Signe Ausi ettevõtlikkusele leida toetust ja rahastust toimetamiseks ja väljaandmiseks.

Minu meelest sai kokku üliarmas, rõõmus ja värviline sissejuhatuse Vanasse ja Uude Testamenti ning koguduse ellu. Suur tänu kõigile, kes raamatu loomisele ja illumisele kaasa aitasid! See oli protsess, kus iga uus idee tõstis olemasoleva väärtust. Nende lugude lugemisel pole vanusepiirangut.

Koguduse juures tegutsed Sa vabatahtlikuna, aga millega on seotud Sinu igapäevatöö?

Igapäevatööd teen kriminaalpolitseis. Sellest ei saa ma pikemalt rääkida. ☺

Käesoleva aasta oktoobris sooritasid diakonieksami ja 6. novembril oli Sinu elus tähtis päev – Sind ordineeriti Su kodukoguduses EELK diakoniks. Miks läksid õppima EELK Usuteaduse Instituuti ja millest tuli soov saada vaimulikuks?

Usuteaduse Instituuti läksin õppima kolm aastat tagasi, pigem läksin jätkama 18 aastat tagasi alustatud. Esimesel korral jõudsin 2 kursust õppida religiooni-pedagoogikat, siis jäid õpingud perekondlikel põhjustel pooleli. Vahepeal jõudsin omandada ka õiguse eriala ning raamatukoguhoidja kutse. Aga nüüd, kus lapsed suured, on rohkem aega endale. Akadeemilist usuteadust läksin õppima eesmärgiga saada rohkem teadmisi teoloogias, et olla parem pühapäevakooli õpetaja. Lisaväärtusena nägin ka võimalust naasta oma töökollektiivi uue kvaliteediga ehk teisisõnu: politseikaplaniks saada on olnud mu unistus kogu aeg. Ilma vaimulikuks saamata poleks ma saanud abikaplaniks. Politsei- ja Piirivalveametis on kaplanid eraldi struktuuriüksuses, mina jätkan tööd kriminaalpolitseiosakonnas, täites täiendavaid, kaplani tööülesandeid (sarnaselt abipolitseinikele) vabatahtlikkuse alusel.

Tegelikult oli diakonikursuse periood minu elus üks äraütlevalt suur „seiklus“ ja väga palju uut õpetavat. Näiteks võimalus jumalateenistusel kaasa teenida. Oi kui suurt aukartust ma tundsin armulaua jagamise ees. Praktikajuhendaja (piiskop Einar Soone) pakkus nagu muuseas: „...ja jagad armulauda ka!“. Mina vastu: „Jah, muidugi!“ Alles kodus hakkasin mõtlema, mida see siis ikkagi tähendab: milline vastutus, milline ülesanne, milline võimalus olla igaviku vahendajaks!

Teine kord, kui mul eestpalved täitsa „metsa läksid“, tuli Eerik Jõks ja võttis mu „ette“. Rahulikult arutasime läbi iga sõna, iga pausi.

Või siis selleks, et ettelugemisega paremini hakkama saada, läksin ma hooldekodusse ja hakkasin memmedele-taatidele raamatut ette lugema. Tund-

matut teksti, piisavalt valjult, et kuulmisaparaadid jõuaks heli edasi anda. Ja teate kui liigutav on nüüd näha, kuidas mu kuulajad ootavad mind pärlite särades, sest on ju pühapäev!

Kas ja kuidas on muutunud Sinu igapäevatöö pärast ordineerimist?

Igapäevatöö pole muutunud. Küll aga on tunda, et kolleegidel on hea meel, et keegi neist hoolib.

Millised on suuremad ülesanded, mida näed praegu Kaarli koguduse ees seismas?

Kaarli kogudus näeb praegu pal-

ju vaeva, et oma pühakoda teha ilusamaks, heledamaks ja mugavamaks. See nõuab igapäevast panust. Koguduses on väga hästi korraldatud tööde jaotus. Mida rohkem ma näen koguduse elu köögipoolt – jumalateenistuste läbiviimist, diakooniat, koore, lastetööd, majandust ja haldust –, seda rahulikum on mu süda: me oleme heade ja pühendunud inimeste hoole all.

Missugune peaks Sinu meelest olema kiriku roll ühiskonnas?

Kirik peaks olema ühiskonnas arvamusi liider. See eeldab kiriku-

siseseid kokkuleppeid ja nendest kinnipidamist. Kirik peaks olema kindel koht ja varjupaik. Kirik ei saa moeooludega mõtlematult kaasa minna. Muutused on vajalikud ja vältimatud, aga iga muutus ei toeta arengut. Kirikult ootaks enamat konservatiivsust.

Aitäh ning palju jõudu ja õnnistust Sinu ettevõtmistele!

Küllike Valguga vestelnud Külli Saard

Meie kirik – mis on õhus?



Selline oli tänavuse, oktoobrikuise, arvult neljanda koguduste juhatuste esimeeste konverentsi teema. See viitas tulevaste asjade tajumise erksusele või ka ennete lugemise oskusele – mis polegi ju imeks pandav ajal, kui tulevikku üldiselt peetakse äärmiselt ebaselgeks. Etteruttavalt tuleb siiski kohe kinnitada, et ennustamiseks konverentsil ei läinud. Nelijärvele oli üle kogu Eesti kohale sõitnud üle 70 inimese, EELK koguduste elu eestvedaja, väga paljud neist nn väikestest kogudustest, kus on võib-olla mõnikümmend liiget (meie Kaarli koguduse kohta öeldakse ikka – ”suur!”). Kuid, Jakob Hurta parafraseerides, arvult väike võib olla vaimult suur. Esimese õhtu paneeldiskussioon teemal ”Miks puudub meie kiriku tunne?” (arutlesid vaimulikud Mar-

ko Tiitus ja Jaan Tammsalu ning konverentsi toimkonna liige Mart Johanson ja Tuhala koguduse juhatuse esimees Arvo Rodi) tões, et väikestes kogudustes on sisemise ühtsuse ja kokkukuuluvuse tunne täiesti enesestmõistetav. See rajaneb uskliku suhtele Jumalaga ja osadusele usklike seas. Kui aga jutt läheb üldisemaks ja puudutab kogu EELKd, siis kipub tekkima küsimusi – küll EELK institutsionaalse sidususe, küll koguduste solidaarsuse, küll koguni õpetusliku ühtsuse pinnal. Mart Johanson väitis, et kui EELK on üks kirik, siis peaks olema ka üks rahakott, ühised plaanid ja ühised teod. Paljud väikesed kogudused tunnevad end praegu üksijäetuna. Marko Tiitus leidis, et EELK kogudused on nii majanduslikult kui spirituaaliteedilt iseseisvad. Kirikuvalitsus

kogub makse ja aruandeid ning õnnistab vaimulikke tööle. Kiriku ühtsusest rääkides tuleb tulla algusesse, Jumala Sõna ja sakramentide juurde, igapäevase osaduse juurde, ja ses mõttes ei räägi me mitte ainult EELKst, vaid Kirikust kui Kristuse maapealsest ihust. Jaan Tammsalu kinnitas, et tema kui praosti kogemus ütleb, et EELK on üpriski ühtne nii jumalateenistuses kui ka koguduste solidaarsuse mõttes. Arvo Rodi rõhutas, et tähtsaim on ikkagi uskliku suhe Jumalaga, kõik institutsionaalsed küsimused on selle vaimse tunnetuse kõrval liiga ilmalikud. Miks mitte toetudagi tundele ja unustada kogu institutsionaalne masinavärk? Marko Tiitus vastas, et inimesel on nii vaimne tunne kui füüsiline keha; tunded on subjektiivsed, koosolemiseks vajame

kokkuleppeid ja reegleid. Seega "masinavärk" on vajalik, isegi, kas see on kõige otstarbekamalt korraldatud. EELKs toimub väga palju üritusi ja liigub palju pabe-reid, inimesed, kellele see koor-mus langeb, kipuvad väsima. Ko-guduse juhatuse esimees ei peaks olema tingimata "firma" juht, vaid olulisem on olla autoriteet vaimu-likus praktikas, tegelikus Jumala teenimises. Seda võiks silmas pi-dada ka koguduste ja kirikuvalit-suse töösuhetes.

Juttu oli ka sellest, et väikeste koguduste suutlikkus on jõudnud kohati niisuguse piirini, kus tuleb rääkida jõudude ühendamisest, n-ö haldusreformist. Idee seisneb selles, et tekitada kobarkogudusi, mis teevad teatud asju üheskoos. Praegu on aeg-ajalt märgata, et kogudused konkureerivad näiteks rahastusele mõnedest program-

midest, kogu kiriku huvides aga on pigem üksteise aitamine, mitte üksteisega võistlemine.

Esimese õhtu arutelu käigus avaldatud mõtted olid kindlas-ti kasuks teise päeva töötubades, kus rühmades sõnastati kogudusi kõige enam häirivaid probleeme ja pakuti välja viise, kuidas neist üle saada. Pooled neist kõige va-lusamatest probleemidest koon-dusid EELK kui institutsiooni ümber: õpetuslikud lahkarmu-sed, vaimulike vastuolud, kiriku-valitsuse kaugenemine kogodus-test, vajakajäämised infoliikumis-es, suured erinevused koguduste ressursisides. Teine pool aga kasvas välja koguduseliikmetest enestest: inimloomuse enesekesksusest ja inimeste erimeelsustest, suhetest kohaliku omavalitsuse ja kogu-konnaga, puudulikkust kristlikust kasvatuses ja – mis eriti sagedast

mainimist leidis – nõrgast usust. Usku tuleb hoida ja kasvatada, toi-ta osaduse läbi ja praktilise teeni-misega, siis on usk ka nähtav ja maailmas äratuntavalt tegev.

Arutelude kõrval jagati ka tead-misi usuelu erinevatest tahkudest. Teoloogiadoktor Urmas Petti rää-kis äärmiselt huvitavalt kristliku koguduse kujunemise ajaloost algkristlastest kuni tänapäeva-ni. Sotsioloog Andrus Saar tut-vustas uuringut religiooni rollist ühiskonnas. Oli ka inspireerivaid laulu- ja palvehetki, ning kokku-võttes võib öelda, et juhatustesse kuuluvate inimeste kokkusaamisel oli ärgas ja rõõmus vaim.

*Koguduse juhatuse sekretär
Salme Rannu*



Möödunud kuude jooksul on iga kirikuline võinud olla tunnistajaks remondi edenemisele Kaarli kiri-kus. Alates veebruarist algusest on Jumala abiga aset leidnud mitmed rõõmustavad sündmused meile kõikidele armsa kirikuhoone kor-rastamisel. Kirikuaasta on alles lõppenud ja peagi seisab ees ka-lendriaasta vahetus. Seepärast on

Remondiaasta 2011 Kaarli kirikus

igati sobiv teha kokkuvõtteid teh-tust ja vaadata pisut ka tulevikku.

Mis on ära tehtud aastal 2011

Alates selle aasta veebruarist või-me reaalsete remonttööde teosta-misel rääkida kolmest lõpulevii-dud etapist: (1) koorirõdu all on tehtud kõik maalritööd; lõpetatud on sanitaarremont (2) põhjalöövi ja (3) lõunalöövi seintel. Lisaks tuleb kindlasti mainida sokli pu-hastamist krohvist ja radiaatorite

värvimist. Töid on teostanud Ka-lev Pöldre ja Hendri Holm. Selle eest, et oleks olemas kõik remon-diks vajalik, on hea seisnud Sven Torpel. Väsimatult on asjatundliku nõuga abiks olnud Tiit Zeiger oma kolleegidega Sadolin ASist. Mit-mesuguste probleemide lahenda-misel on tegusalt abiks olnud Raul Bachmann.

Põhja- ja lõunalöövi aknavõlvi-del olevad kirjad tuli restaureeri-da. Merike Limberg teostas põh-



Remonditud põhjalööv

jalöövi aknavölvi kirja uuringud ja juhendas Eesti Kunstiakadeemia restaureerimise eriala üliõpilasi Triin Aaret, Maria Aitsami, Ott Allan Mahlapuud, Grete Nilpi, Monika Puckot, Mari-Liis Reinsood ja Eva-Hanna Selvetit, kes restaureerimistöö tegid.

Edusammudest remondi planeerimisel võib nimetada Illar Kannelmäe tehtud maa-aluse juurdeehituse eskiisprojekti kooskõlastamist Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti muinsuskaitse osakonna poolt. Võime rõõmuga tõdeda, et aastatepikkune töö maa-aluse juurdeehituse planeerimisel on vilja kandnud ja kunagi suisa võimatuna tundunud idee on teostunud. Aasta jooksul on Katrin Uibo valmis saanud kiri-

kusaali värvilahenduse projekti, mille osalist realiseerimist võib juba praegu kirikusaalis näha. Hiljuti alustati maa-aluse juurdeehituse eskiisprojekti põhjal eelprojekti koostamist. Selleks on Tallinna Linnavalitsus juba väljastanud projekteerimistingimused ning toimunud on mitmed sisukad kohtumised arhitektidega projekteerimisbüroost EMP A&I Projekt.

Kogu aasta jooksul on pidevalt tehtud koostööd Tallinna Linna Kultuuriväärtuste Ameti muinsuskaitse osakonna juhataja Boris Duboviku ja peaspetsialisti Henry Kuningaga. Arutelud on toimunud valdavalt kirikusaali siseviimistluse küsimustes, aga ka maa-aluse juurdeehituse projekteeri-

mise asjus.

Aasta jooksul on otsitud kontakti nii Tallinna Linnavalitsuse kui Kultuuriministeeriumiga, et selgitada nende kui võimalike partnerite valmisolekut Kaarli kiriku remont-restaureerimisel. Toimunud on mitu kohtumist abilinnapea Mihhail Kõlvarti ja Kultuuriministeeriumi asekancleri Anton Pärnaga. Praegu ei ole mingeid konkreetseid lubadusi rahastamise kohta antud.

Kogudus käivitas käesoleval aastal annetuste kogumise kampaania, mille läbiviimisel on osalenud mitmed aktiivsed koguduse liikmed. Selleks trükiti Külli Saardi poolt nägusalt kujundatud flaietid ja lendlehed, mida koguduse liikmed on saanud oma su-



Tellingutes lõunalööv

gulaste, sõprade ja tuttavate hulgas jagada. Käesoleva Sulase numbri trükkimineku ajaks oli kogunenud 9563 eurot. Kampaania käivitamisel otsustati, et kui kogunenud on 50 000 eurot, loositakse annetajate vahel välja esimene auhind, milleks on Jüri Arraku annetatud graafiline leht “Kellamees”. Annetuste kogumise arvepidamisel on abiks olnud Anne Lõvi, Eha Kala ja Ines Ormus.

Selle aasta jooksul tehtud remondi- ja projekteerimistööd on finantseeritud koguduse omavahenditest.

Tulevikuplaanid

Kuigi õhus on suured plaanid, mis hõlmavad Kaarli kiriku remont-restaureerimist täies mahus, on koguduse juhtkond siiski otsustanud edasi minna praegusel juba toimival kursil ning püüda teha ära vähemalt kirikusaali sanitaarremondi. Jõulukuul on remont kirikus ajutiselt peatatud, et mitte jalgu

jäada tavapärasele jõuluaegsele sagimisele. Jaanuaris aga läheb töö edasi. Alustatakse sokli kivide puhastamist ning vuukide parandamist ja paekivi puhastamist uste ümber. Peale kolmekuningapäeva, kui kuused on kirikust välja viidud, ehitatakse tellingud kiriku idaseina ning asutakse seda krohvima ning värvima. Samal ajal toimub edasi projekteerimine ning rahastamisvõimaluste leidmine.

Veel selle aasta jõulupühade ajal soovime käivitada mõned annetuste kogumise kampaaniad. Selles osas on vabatahtlikena tubliks abiks Piret ja Jüri Allik ning Mati Listra.

Probleemid

Seni olen kirjutanud kordaminekutest, aga oleks aus nimetada ka mõningaid puudujääke, mis mul selle aja jooksul kripeldama on jäänud. Tihtipeale kuulen koguduse liikmeid rääkivat, et kõige suurem probleem remondi teostamisel olevat rahapuudus. Ristiinimestena peaksime siiski andma endale selgelt aru, et ainus puudus, mis tõeliselt takistab jumalariigi tööd, on hoopis usupuudus. Õnnistegi ja ise on öelnud, et “Kõik on võimalik sellele, kes usub”. Täna, kui iga koguduse liige võib oma silmaga tunnistada töö edenemist, tuleks kõikidel vaadata endasse ja küsida: kas ma olen andnud endast parima, et kiriku remont edeneks? Kas ma olen seisnud alandlikus palves Kõigeväelise Jumala ees ja anunud, et ta annaks mulle usku remondi edenemisse? Kas ma olen vastanud piisavalt korduvatele üleskutsetele tulla vabatahtlikuna kaasa lööma kiriku remondis? Minu meelest on meie koguduse suurust arvestades vabatahtlike hulk liiga väike. Mitmesajast inimesest, kellele pühapäeval jumalateenistusel üleskutse esitati, tuli viimati kirikut koristama kuus inimest. Ma julgen öelda, et seda on piinlikult vähe ning ma ootan tulevikus koguduse liikmete palju aktiivsemat osavõttu.

Ikka julgelt edasi

Kogu südamest tahan tänada kõiki, kes selle aasta jooksul on kiriku remonti oma panuse andnud kas projekteerija või ehitajana, vabatahtliku abilise või annetajana, kaasamõtleva või palvetajana. Muidugi ei

jõua kõiki, kes on käesoleval aastal kiriku remonti oma osa andnud, siinkohal ära nimetada – koos kõikide annetajatega tuleks nimekirja mitusada nime. Siiski ei tähenda see, et kellegi osalus oleks olnud vähem tähtis. Ühte osa abilistest sooviksin siiski eriliselt esile tõsta – need on meie tublid kirikukoristajad.

See on meie kõigi ühine kohustus ja eesõigus kanda hoold Jumala poolt meile usaldatud nii suurepärase pühakoja nagu Kaarli kiriku eest. Kõik saavad anda oma jõukohase panuse ja ükskõik

kui väike see panus ka ei oleks, on see ühise töö seisukohast oluline. Minu soov ja palve on, et osalejaid oleks aina rohkem ja rohkem. Oma panuse saab anda palvetööd tehes, kirikut koristades, täites mõnda jõukohast ülesannet remondi planeerimisel, rahastamisvõimaluste otsimisel ja lõpuks ka oma annetuse tegemisel remondi heaks. Seepärast kutsun kõiki üles pakkuma oma jõukohast abi remondiprotsessis.

Eelkõige tuleb meil kõigil aga teha palvetööd. Kaarli koguduse kodulehel on saadaval kirikuehita-

ja palveraamat. Alates Sulase uue numbri ilmunisest on seal ära toodud “Palve kutsumuste eest Kaarli koguduses”. Pöördugem selle palvega Taevase Isa poole, et ta puudutaks inimeste südameid ning kutsuks neid oma riigi tööle. Samuti palugem, et inimestel oleks alandlikku meelt Jumala kutset kuulda ning sellele vastata ja et nad ka ise ei väsiks palvetamast Püha Vaimu juhtimise pärast oma elus.

Eerik Jõks

Kaarli kiriku remondi kuraator

Manilus ja kristlus



Gnoosise¹ ja ristiusu suhted on teema, millega Euroopa teadus on tegelenud juba mitu sajandit, kuid kuni tänaseni puudub selles küsi-

muses teadlastel konsensus. Kuni 19. sajandi lõpuni oli õpetlaste hulgas valdav vaateviis, et gnoosis tekkis ristiususisese liikumisena, kui kristlikud haritlased hakkasid 2. sajandil seletama ristiusu õpetust kreeka filosoofia kategooriate abil. Selle vaateviisi peaesindajaks on nimekas Tartust pärit saksa teoloog Adolf von Harnack, kes defineerib gnoosist kui kristluse „helleniseerumist”.² Tema arusaam gnoosisest lähtus varakristlike kirikuisade nägemusest, et gnoosis on kristlik hereesia, mis tekkis ristiusu õpetuse segunemisest kreeka filosoofia ja mütoloo- giaga. Kirikuisade gnoosise vastu kirjutatud teosed olid kuni Nag Hammadi käsikirjade avastamise-

ni³ peaallikateks gnoosise kohta. 19. sajandi lõpul ja 20. sajandil tekkis saksa piibliteaduses uus suund – religioonilooline koolkond, mis hakkas vaatlema Piiblit laiemal religiooniloolisel taustal ja otsima kokkupuutepunkte Piibli ja teiste usundite vahel. Vana Testamendi osas tähendas see eeskätt Mesopotaamia ja Egiptuse tekstide rakendamist Iisraeli usundi uurimisse, Uue Testamendi osas aga müsteeriumikultuste, kreeka- rooma populaarfilosoofia ning ra-

¹ Gnoosise kohta vt eesti keeles: Kurt Rudolph, Gnoosise olemus ja struktuur. Akadeemia nr 10/2001, lk 2125–2140; Gilles Quispel, Gnoosis. Eesti Evangeelne Luterlik Kirik 1987. Tallinn: EELK Konsistorium, lk 61–70; Jaan Lahe, Gnoosise defineerimisest. Kristuse täisea mõõtu mööda. Pühendusteos Jaan Kiivitile 65. sünnipäevaks. Toimetanud Arne Hiob, Urmas Nõmmik ja Arho Tuhkru. EELK Usuteaduse Instituudi toimetised XIII. EELK Tallinn: Usuteaduse Instituut 2005, 376–392; Jaan Lahe, Kas gnoosis on olemas? Usuteaduslik Ajakiri 1/2009, lk 138–156; Jaan Lahe, Gnoosise päritolu. Acta Historica Tallinnensia 9/2005, lk 136–163; Jaan Lahe, Gnoosis Uues Testamendis kui probleem Uue Testamendi teaduse ajaloos. Usuteaduslik Ajakiri 1/2007, 25–58; Amar Annus, Pärimus veeuputuse-eelsetest tarkadest. Loomingu Raamatukogu 19–20/2007, lk 46–56; Eric R. Dodds, Paganad ja kristlased ängistuse ajastul. Tallinn: Varrak 2003.

² Adolf von Harnack, Lehrbuch für Dogmengeschichte. 1. Bd. Die Entstehung des kirchlichen Dogmas. Tübingen: Mohr 1909, lk 250.

³ Nag Hammadi käsikirjade kohta vt Jaan Lahe, Gnoosis ja algkristlus. Tallinn: Kodutrükk 2004, 19–21; lk 223–225 on antud ka käsikirjades leiduvate teoste täielik loetelu. Praeguse seisuga on neist teostest tõlgitud vaid kaks – Tooma evangeelium (Tartu: Johannes Esto Ühing 2005) ja Filipose evangeelium (Tartu: Johannes Esto Ühing 2005). Täielik tõlge kõigist teostest on olemas inglise, saksa, prantsuse ja soome keeles.

biinlike allikate kasutuselevõttu. Ühe antiikse usulise liikumisena, mis on mõjutanud algkristlust ja Uut Testamenti, avastasid religiooniloolise koolkonna uurijad gnoosise. Nad jõudsid veendumusele, et kuna gnoosis on vanem kui kristlus, siis on ka mõisteta, et ta on viimast mõjutanud. Gnoosise juuri otsiti erinevatest Lähis-Ida usunditest, näiteks egiptuse, mesopotaamia ja iraani usundist.⁴ Religiooniloolise koolkonna seisukohad võttis üle Rudolf Bultmann,⁵ kes rakendas neid Uue Testamendi tekstide tõlgendamisse varasematest uurijatest veelgi täielikumalt.⁶ Bultmann püüdis selekteerida terve UT-st välja motiivid, millest ta arvas, et need on gnostilise päritoluga ning koostas neist esimese põhjalikuma kataloogi. Ja kuigi

4 Selle kohta vt: Jaan Lahe, Gnoosise päritolu, lk 143–149.

5 Tema kohta vt Toomas Paul, Rudolf Bultmann ja Piibli eksistentsiaalne interpretatsioon. Toomas Paul, Kirik keset küla. Tartu: Ilmamaa 2003, lk 334–371. Rudolf Bultmann esindab pärast II maailmasõda levinud nn dialektilist teoloogiat. Dr Arne Hiob seostab teda ekslikult liberaalse teoloogiaga (Arne Hiob, Uusaja kristlikud mõtlejad, Tartu: Johannes Esto Ühing 2008, lk 74; selle kohta vt arvustust: Jaan Lahe, Eesti kristliku mõtteloo algus. Usuteaduslik Ajakiri 1/2008, lk 138–139). Ebaõnnestunuks pean ma ka Bultmanni teoloogia käsitlust teoses: Stanley J. Grenz, Roger E. Olson, XX sajandi teoloogia. Tallinn: Logos 2002 (lk 122–141, eriti lk 136–141). Oma teoloogilise vaatenurga põhimõttelist erinevust liberaalsest teoloogiast seletab Bultmann ise essees „Die liberale Theologie und die jüngste theologische Bewegung“ (Rudolf Bultmann, Glauben und Verstehen. Erster Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) 1954, lk 1–25)).

6 Vt selle kohta Jaan Lahe, Gnoosis Uues Testamendis kui probleem Uue Testamendi teaduse ajaloos, lk 33–35.

tänapäevaks on selgunud, et religioonilooline koolkond hindas erinevate usundite mõjusid Piiblis ilmselgelt üle ning loobunud on ka teooriast, et gnoosis tekkis eelkristlikul ajal (sest pole allikaid, mis seda kinnitaksid), on tänapäevalgi hulk uurijaid, kes on seisukohal, et gnoosis on tekkinud ristiusuga vähemalt samaaegselt ning ristiusust sõltumatult. 20. sajandi gnoosise-uurijatest esindavad seda seisukohta näiteks Carsten Colpe, Hans-Martin Schenke, Karl-Wolfgang Tröger, Kurt Rudolph ja Birger A. Pearson. Kuid pooldajaid on ka Harnacki teoorial, mis vaatab gnoosist ristiususisese liikumisena. Neist olgu nimetatud Christoph Marksches, Klaus Berger ja Alastair Logan. Ei saa aga olla nõus Christoph Markschesiga, kui ta ütleb, et viimane seisukoht on muutunud praegu teaduses endastmõistetavaks.⁷ Pigem on õigus Ursula Ulrike Kaiseril, kes ütleb, et 20. sajandil on toimunud kogu gnoosise-uurimine nende kahe vastandliku seisukoha pingeväljas.⁸

7 Nii väidab ta oma värskest ilmunud raamatus Gnosis und Christentum (Berlin: Berlin University Press 2009), eriti lk 23–52. Olen näidanud Christoph Markschesi seisukohtade alusetust oma doktoritöös „Gnosis und Judentum“ (ilmub 2012. a kirjastuses Brill sarjas „Nag Hammadi and Manichaeon Studies“, Vol. 75).

8 Vt Ursula Ulrike Kaiser, Neuere Gnosisforschung. Verkündigung und Forschung, 2/2003, lk 44–64. Hea ülevaate erinevatest vaatenurkadest gnoosise päritolu ja olemuse kohta annab Antti Marjanen (vt Antti Marjanen, What is Gnosticism? From the Pastorals to Rudolph. Was There a Gnostic Religion? Antti Marjanen, ed. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht 2005, 1–53.

Tulles konkreetsetelt maniluse juurde, mis on üks gnoosise haarusid,⁹ võib rääkida samuti vaateviiside ja seisukohtade paljususest selle usundi päritolu seletamises. Kirikuloolane Ferdinand Christian Baur, kes avaldas 1831. a oma monograafia „Manihheistlik religioonisüsteem“, püüdis tuletada manilust budismist. Mani oli budismiga kahtlemata tuttav, sest Sassaniidide riiki, kus ta tegutses, kuulus ka Loode-India, kus budism oli tollal laialt levinud, kuid tänapäeval arvavad teadlased, et kui mõni maniluse ideedest on ka mõjutatud budismist, siis on selleks idee universaalsest kannatusest, millele on allutatud kõik elav. Budismist ei saa aga tuletada maniluse põhiõpetusi kahest algest ja kolmest ajastust, samuti maniluse lunastusõpetust.¹⁰ Teine religioon, millel on manilusega palju kokkupuutepunkte, on iraani usund. See on ka mõisteta, kuna Mani elas ja tegutses Sassaniidide riigis. Mani laenas iraani usundist hulga mütoloogilisi kujusid ja eshatoloogilisi motiive ning on hulk teadlasi, kes on püüdnud tuletada manilust iraani usundist. Tuntuim neist on kahtlemata rootsi iranist Geo Widengren. Enamik maniluse uurijaid ei pea manilust siiski iraani usundi haruks, sest oma põhikontseptsioonidelt erineb ta

9 Maniluse kohta eesti keeles vt Hans-Joachim Klimkeit, Mani ja manilus. Akadeemia 4/2004, lk 795–831; Jaan Lahe, Manilaste laule. Sissejuhatus. Tartu: Johannes Esto Ühing 2006, 7–23.

10 Nende õpetuste kohta vt Hans-Joachim Klimkeit, Mani ja manilus; Jaan Lahe, Manilaste laule. Sissejuhatus.

viimasest oluliselt. Peamine erinevus iraani usundi ja maniluse vahel seisneb maniluse hoiakus materiaalsuse suhtes: maniluses on mateeria oma olemuselt halb, iraani usundis on ta aga hea Jumala hea looming. Tänapäeval on üldiselt tunnustatud, et manilus oli üks gnoosise paljudest harudest.¹¹ Ent milline oli tolle usundi suhe kristlusega?

Selleski küsimuses on erinevad seisukohad. Osa uurijaid väidab, et kristlikud mõjud maniluses on vaid sekundaarsed ja kõrvalise tähtsusega ning et manilased on laenanud elemente ristiusust vaid misjoni otstarbel, selleks, et leida oma usundile poolehoidjaid ka kristlaste seast. Teised on seevastu veendunud, et kristluse mõju on olnud maniluses algusest peale fundamentaalne. Need teadlased püüavad tuletada manilust kristlusest, täpsemalt gnostilise värvinguga juudikristlusest. Seda vaateviisi on 20. sajandil esindanud eeskätt Alexander Böhlj ja esindab praegu tema õpilane Christoph Marksches. Olgu siinkohal öeldud, et kuni Ferdinand Christian Bauri monograafia ilmumiseni nähti manilust kristliku hereesiana. Alles Bauri uurimuse järel hakati manilust vaatlema ka väljaspool kristliku kiriku ajalugu, st omette usundina.

Et mõista maniluse ja kristluse suhteid, on oluline tunda religioosset miljööd, milles manilus tekkis ja levis. Manilus tekkis Sassaniidide riigis, mis oli paljurahvuseline. Riigi ametlikuks

usundiks oli Zarathustra poolt reformitud iraani usund ehk zoroastrism. Peale zoroastrismi olid riigis esindatud mitmesugused hõimuusundid (eeskätt Kesk-Aasias), hinduism, džainism ja budism (sest ka Loode-India kuulus impeeriumi koosseisu; budism oli tollal levinud ka Ida-Iraanis ning praeguse Afganistani alal), kuid siin oli ka arvestatava suurusega juudi kogukond ning hulk erinevaid kristlikke kogudusi.¹²

Mani kasvas üles Mesopotaamias, mis oli Sassaniidide riigi ja Rooma impeeriumi piiriala. See oli piirkond, milles ristusid erinevad kultuurid ja religioonid. Ajal, mil Mani sündis, elas veel edasi babüloonia usund, kuigi see oli juba tugevalt mõjutatud iraani usundi ja hellenistliku usundi poolt. Hellenistlik kultuur ja hellenistlik usund olid levinud eriti Mesopotaamia linnades. Ka juute elas Mesopotaamias küllaltki palju. Ristiusk oli levinud sellesse piirkonda naabruses asuvast Süüriast ilmselt juba 1. sajandil.

Esimestel sajanditel olid Süüria kõige olulisemad ristiusu keskused läänes Antiookia ning idas Edessa. Esimeste sajandite Süüria kristlust iseloomustab esiteks väga tugev askeesi rõhutamine ning selles seoses on oluline märkida, et Egiptuse kõrval oli Süüria üks vanimaid munkluse keskusi. Teiseks tegutses esimestel sajanditel Süüria-Mesopotaamia alal

12 Kristluse kohta Pärsia riigis vt Artur Võõbus, Varakeskaeg: peajooni kiriku- ja vaimuloost. Artur Võõbus, Kummargil käsikirjade kohal. Koostanud Amar Annus. Tartu: Ilmamaa 2009, 270–272.

rohkesti kristlikke õpetajaid ja rühmitusi, keda hilisem kiriklik vaateviis peab mitteortodoksseteks. Siin tegutsesid suur kristlik õpetaja Bardaisan (Bardesanes),¹³ kelle õpetuses võib leida gnoosi-sele lähedasi jooni, Markion, kes pidas end ristiusu puhastajaks juutlikest moonutustest ja rajas oma vastukiriku, ning hulk gnostilisi õpetajaid, nagu Menander ja Satornilos. Ka mitmesugused juudikristlikud rühmitused olid siin laialt levinud. Ühte sellisesse rühmitusse kuulus alates oma 4. eluaastast ka Mani. Mis rühmitusega oli tegemist, selles ei ole uurijatel täit kindlust, kuid enamik arvab, et see oli elkesaiitide rühmitus. Kuigi tollest religioossest grupist on teada vähe, on ometi kindel, et tegemist oli juudikristliku rühmitusega, mille oli umbes aastatel 116–117 pKr rajanud prohvet Elkasai, kes tugetses Ida-Jordanimaal ja kirjutas aramea keeles oma tänaseni mittesäilinud „Ilmutusraamatu”, mida me tunneme põgusalt vaid tänu mõningatele kirikuisadel leiduvatele teadetele. See oli rühmitus, mis rõhutas Moosese Seaduse ranget täitmist ja pidas eriliseks ristimist, kuid samas austas ka maailma algelemente, keda elkesaiidid samastasid inglitega. Elkesaiitidele olevat olnud iseloomulik ka õpetus Kristuse erinevatest iljumiskujudest – nad uskusid, et Kristus ilmub maa peale kor-
duvates inkarnatsioonides, kellest

13 Tema kohta vt Bardaisan, Arutlus tahtevabadusest. Tõlkinud ja saatesõna kirjutanud Amar Annus. Akadeemia 4/2007, 780–788.

11 Vt Gilles Quispel, Gnoosis.

Jeesus oli vaid üks. Ilmselt toimus Mani esmane kokkupuude ristiusuga elkesaiitide vahendusel.

Elkesaiitidega jäi Mani seotuks kuni oma 24. eluaastani ja on oletatud, et kristlusest pärit motiivid laenas Mani just elkesaiitidelt. Samas hülgas ta aga elkesaiitide kõige pühama talituse, ristimise, õpetades, et ristimisel saavad kannatada vees leiduvad jumalikud valgusosakesed.

Maniluse ja kristluse vahel on rohkesti kokkupuutepunkte.

1) Mani käsitus jumalikust ilmutusest vaatles ilmutust protsessina, mis sai alguse esimese inimesega ja jõudis lõpule Mani endaga. Ilmutust, mille sisuks on meeldetuletamine, et inimene on oma olemuselt maailmas vangistuses viibiv valgusesäde, vahendavad jumaliku valgusemaailma saadikud, kes ilmuvad siia maailma teatud ajavahemike tagant. Üks selliseid saadikuid oli Mani arvates ka Jeesus, keda ta nimetab teoses „Kephalaia” „kõigi apostlite isaks”. On tähelepanuväärne, et Mani nimetab valgusemaailma saadikuid sageli apostliteks. Nii öeldakse ühes koptikeelses manihheistlikus fragmendis: „Kõik apostlid, kes maailma tulevad, saadetakse välja üheainsa Vae poolt, aga nad erinevad üksteisest maade tõttu (kuhu nad peavad minema)”. Mani ütleb oma evangeeliumis ja oma kirjades, et ta on „Jeesuse Kristuse apostel” ja et kõik apostlid on tema vennad. Maniluses on seega ühendatud kristlik apostolaadi-idee gnostilise ilmutusekäsitlusega, mille järgi ilmutus on küll

järjepidev, kuid toimub teatud kindlate ajavahemike tagant. Kurt Rudolph näeb siin kokkupuutepunkti ka maniluse ja islami vahel, kus prohvetid ilmuvad samuti kindlate ajavahemike tagant ja nende kuulutuse sisukus on eelkäijate kuulutuse kordamine, mis on aga õigupoolest ununenud algilmutuse meeldetuletamine.

2) Maniluses on palju juttu Jeesusest. Jeesuse kuju esineb maniluses kolmel eri kujul:

a) oluline tegelane on seal olend Sära-/Kirkuse-Jeesus. See on taevane olend, kes viibib valgusemaailmas. Ta saadeti kui valgusemaailma kolmas saadik Valguse Isa poolt päästma Aadamat. Ta leidis Aadama magamast ja raputas ta unest üles. Vägisi meenub liturgiline pärimus, mida tsiteeritakse Ef 5, 14: „Ärka üles, kes sa magad, ja tõuse üles surnuist, siis särab sulle Kristus!” Pärast Aadama äratamist pöördus Sära-Jeesus jumalikku valgusemaailma tagasi. Sealt juhib ta selles maailmas toimuvat lunastusprotsessi, saates inimestele lunastavat gnoosist. Kölni Mani Koodeksis¹⁴ säilinud Mani autobiograafias ütleb Mani enda kohta, et kogu tema noorus möödus Sära-Jeesuse kaitse all. Sära-Jeesuse teine ülesanne on olla aegade lõpul kohtumõistjaks inimkonna üle. Nõnda esineb maniluses ka motiiv Jeesusest kui kohtumõistjast;

b) Ka maniluses on olemas maine Jeesus. Ta on valgusemaailma saadik, kes tegutseb selles maailmas

ja nagu kõigis prohvetites, nii kehastub ka temas Valgus-Mõistus, mis lähtub Sära-Jeesusest. Maine Jeesus tegutseb Sära-Jeesuse korraldusel ja sureb ka ristil, kuid manilaste arvates olid Jeesuse surm ja kannatused vaid näilised, sest tegelikult ei olevat Jeesusel olnud materiaalsel keha (vaateviis, mis oli iseloomulik enamikule gnostikutele). Maist Jeesust, kes levitas maa peal gnoosist, pidas Mani üheks oma otseseks eelkäijaks. Ka Buddha ja Zarathustra olid Mani meelest tema eelkäijad, kuid Alexander Böhligh juhib tähelepanu sellele, et Jeesuse isik on manihheistlikus kirjanduses palju üksikasjalikumalt välja joonistatud kui Buddha või Zarathusta isik. Vahetegemine taevase ja maise Jeesuse vahel on aga gnoosis tavaline;

c) Põhja-Aafrika maniluses esineb veel kolmaski Jeesuse kuju. Siin nimetatakse kogu maailmas laialipillatud ja kannatavat jumalikku valgust „kannatavaks Jeesuseks” (ld *Jesus patiblis*). Nõnda siis on Jeesus mitte ainult Lunastaja, vaid ka sümbol kannatava jumaliku valgusolluse jaoks. Viimane on aga selles maailmas kannatava manihheistliku koguduse prototüüp.

3) Nagu apostel Paulus oma kirjade algul, nii rõhutab Mani oma fragmentaarselt säilinud teose „Elav evangeelium” alguses, et ta on „Jeesuse Kristuse apostel”. Ühe keskpärsiakeelse manihheistliku fragmendi järgi olevat ilmutuse Valguse Kuningalt, st kõrgemalt Jumalalt, toonud Manile Tõe Vaim, Lohutaja, mis on ilmne

¹⁴ Selle koht vt Jaan Lahe, Manilaste laule. Sissejuhatus, lk 17.

vihje Jh 14, 16. 26; 15, 26 ja 16, 7 Jeesuse poolt töötatud „parakleedile”. Kuna Mani pidas seda Vaimu oma taevaseks teisikuks, st oma tõeliseks, päris „minaks”, siis on võimalik tõlgendus, et Mani pidas ennast ise ka tolele Tõe Vaimuks. Jeesuse järgi jätkab Tõe Vaim siin maailmas pärast tema tagasipöördumist Isa juurde tema tööd ning nõnda on tõenäoline, et ka Mani mõistis ennast Jeesuse töö jätkajana ja lõpuleviijana. Kurt Rudolph näeb siin taas kokkupuutepunkti islamiga: nii nagu Muhammad pidas end prohvetite pitseriks, st viimaseks prohvetiks, pidas ka Mani end viimaseks valgusemaailma saadikuks enne maailma lõppu.

4) Paljud Mani eluloo seigad on sarnased Jeesuse eluseikadega. Ka Mani ema nimi oli Marjam. Luuka evangeelium räägib sellest, kuidas 12-aastane Jeesus külastas Jeruusalemma templit (Lk 2,39–52). Manilaste pärimus väidab, et 12-aastaselt sai Manile osaks esimene ilmutus. On olemas manihheistlik pärimus, mis jutustab Mani ristilöömisest, mida mõisteti tema reaalse hukkamisena (erinevalt Jeesusest, kes jättis manilaste meelest ristile vaid näivald materiaalse keha). Tähelepanuväärne on see, et manilased hakkasid pidama oma igakevadist beema-püha 14. niisanil, päeval, mil Süüria kristlased tähistasid paasapüha.

5) Nii nagu ristiusus on rõhutatud seost Kristuse kannatuste ja kristlaste kannatuste vahel, rõhutatakse ka maniluses seost Mani kannatuste ja koguduse kannatuste vahel: nii nagu Mani pidi kan-

natama valguse maailma saadikuna pimedusejõudude käes, peab siin maailmas kannatama ka tema kogudus. Sassaniidide riigis algas manilaste tagakiusamine kohe pärast Mani hukkamist 276. a ning ka Rooma riigis oli manilus kui vaenuliku naabri, pärslaste usund keelatud ja tema järgijatele said osaks riigivõimude repressioonid. Nagu varases kristluses, nii hinnati ka maniluses kõrgelt märtreid.

6) Maniluses on oluline apostel Pauluse kuju. Mani pidas teda oma vahetuks eelkäijaks, st viimaseks valgusemaailma saadikuks enne teda ja kasutab oma teostes tsitaate Pauluse kirjadest. Hans-Dieter Betz juhib tähelepanu sellele, et kõige rohkem on Mani kasutanud tsitaate Galaatia kirjast ning 1. ja 2. Korintose kirjast. Loomulikult kasutas Mani selliseid tsitaate, mida sai gnostiliselt tõlgendada, nagu nt Rm 8, 5–10, Gl 5, 16–25, Rm 13, 12, kus Paulus vastandab liha ja vaimu, valgust ja pimedust. Samu tsitaate kasutas ka juba eespool nimetatud Markion ja on oletatud, et Pauluse eriline hindamine on tulnud Mani õpetusse Markioni kaudu, kuna on väga tõenäoline, et Mani oli Markioni õpetusega tuttav. On võimalik, et ka Mani misjonireisid võisid olla inspireeritud apostli misjonireisidest, kes oli Manile eriliselt lähedane.

7) On olemas tihedad kokkupuutepunktid kristliku eshatoloogia ja manihheistliku eshatoloogia vahel. Kui maniluse individuaalses eshatoloogias on kesksed motiivid, mille pärinemine iraani usun-

di eshatoloogiast on ilmne (hinge teekond läbi päikese, kuu ja tähtede sfääri valgusemaailma; sild, mille hing peab ületama; troon ja diadeem, mis antakse igale paradiisi jõudnud hingele), siis maniluse kollektiivses eshatoloogias on iraani usundi mõjude kõrval täheldatavad ka tugevad kristluse mõjud. Nii näiteks kirjeldatakse ühes säilinud Mani jutluses („Jutlus suurest sõjast”) maailma lõpule eelnevaid õnnetusi. Kuigi mõiste „suur sõda” on pärit iraani apokalüptikast, meenutab katastroofide kirjeldus nii väga sünoptilist apokalüpsi (Mk 13 ja par), et paljud teadlased oletavad siin otsest kirjanduslikku sõltuvust. Mani ainsas kesk-pärsia keeles kirjutatud teoses „Šapuragan” on ka kirjeldus kohtumõistmisest Viimsel Kohtupäeval, mis meenutab nii väga Mt 25, 31–46 kirjeldatut, et taas on oletatud kirjandusliku sõltuvust. Uuest Testamendist on võetud ka Jeesuse roll kohtumõistjana.

8) Võib leida sarnasusi Mani koguduse ja kiriku ülesehituse vahel. Ei ole teada ühtegi teist gnostikut, kes oleks loonud oma kirikuga võrreldava organisatsiooni, nagu seda tegi Mani. Kiriku eesotsas seisis „12 apostlit” ning neile allusid piiskopid, diakonid ja vanemad. 12 apostli institutsioon ning kiriklike ametite nimetused näitavad selgesti, et Mani rajatud kogudus tahtis olla kirik. Eeskuju võttiski ta kindlasti tollasest kirikust, nagu on märkinud ka kirikuks Augustinus.

9) Maniluses oli oluline kloo-

striinstitutsioon. Kui varem arvati, et kloostrid olid manilastel vaid Kesk-Aasias ja et kloostriinstitutsioon tekkis maniluses budismi mõjul, siis nüüdseks on teada, et manilastel oli kloostreid ka Egiptuses, kus tekkisid esimesed kristlikud kloostrid. On võimalik, et ka kloostriinstitutsioon tekkis maniluses ristiusu mõjul.

10) Üks maniluse iseloomulikke jooni on range askeesi rõhutamine. Seda kohtab küll erinevates gnostilistes rühmitustes, kuid Mani puhul on tõstatatud küsimus, kas ei ole siin muuhulgas tegemist ka tollase süüria kristluse mõjuga. Oli ju tollases Süüria kirikus laialt levinud suund enkratiitlus, mis rõhutas eriti seksuaalset askeesi¹⁵ ning mille üks tähtsaimaid esindajaid oli Tatianos. Manil oli tema poolehoidjatega kindlasti isiklikke kontakte, sest maniluse uurija W. Sundermann on tõestanud, et kõik otsesed evangeeliumitsitaadid, mida Mani oma kirjutistes on kasutanud (neid tsitaate on säilinud palju), ei pärine mitte kanoonilistest evangeeliumidest, vaid Tatianose evangeeliumideharmonia süüriakeelsest vormist. Enkratiitlikku ideaali esindavad apokrüüfsed apostlite tegude raamatud, nagu näiteks „Tooma teod” (millest pärineb ka kuulus „Pärlilaul”¹⁶) ja „Pauluse teod”, olid kasutusel ka manilaste hulgas. Viimases teoses on Pauluse

15 Vt selle kohta Arthur Vööbus, Süüria munkluse vaimumaaailmast. Arthur Vööbus, Kummargil käsikirjade kohal, lk 115–242, eriti lk 161–165.

16 Vt Pärlilaul. Tõlkinud Uku Masing. Tartu: Johannes Esto Ühing 2006.

saatjaks naisaskeet Thekla, kelles manilased nägid täiusliku „väljavalitu” (nii nimetati manihheistliku koguduse siseringi liikmeid) ideaalpilti.

Nagu juba öeldud, on püütud ristiusu mõjusid maniluses seletada manilaste misjonistrateegiaga. Manilusele on iseloomulik püüd näidata oma sarnasust usundiga, mille järgijaid parasjagu misjoneeritakse, ja võib siis arvata, et laenu dega ristiusust taheti võita oma usundi järgijateks kristlasi. Kuid miks esineb siis näiteks Jeesuse kuju ka Kesk-Aasia manihheistlikes tekstides, mis tekkisid budistlikus miljöös? See seik nagu ka Mani pretensioon olla Jeesuse töö jätkaja ning tema arusaam enda rajatud organisatsioonist kui kirikust sunnivad arvama, et ristiusu mõju on olnud maniluses juba algusest peale fundamentaalne. Seda saaks hästi seletada miljöoga, milles Mani üles kasvas, vaimse kliimaga, milles toimus tema kujunemine. Peale selle, et ta oli üles kasvanud kristlikus rühmituses, tegutses ta ka pärast elkesaiitidest lahkulöömist ümbruses, kus ristiusk oli laialt levinud ning seda iseäranis oma mitmesugustes (hilisema kirikliku terminoloogia järgi) mitteortodokssetes vormides. Perioodiliselt ilmuvate Jumala ilmutajate idee võttis ta ilmselt üle elkesaiitidel, õpetuse kolmest ajastust (ajastust, mil valgus ja pimedus olid lahus, ajastust, mil nad segunesid, ja ajastust, mil nad lahutati taas) Bardesaneselt¹⁷ ning

17 Amar Annus, Saatesõna. Bardaisan, Arutlus tahtevabadusest. Akadeemia

Pauluse õpetuse dualistliku tõlgenduse Markionilt. On võimalik, et ka oma range askeesi-ideaali võttis Mani üle Süüria enkratiitlusest. Seepärast võib küsida, kas ei peaks maniluse kujunemist vaatlema mitte üldiselt Sassaniidide riigi religioosse situatsiooni, vaid ka süüria kristluse taustal, nagu teeb seda Manfred Hutter.¹⁸ Kuid see ei tähenda, et gnoosise juuri peaks otsima kristlusest.

*EELK Usuteaduse Instituudi dotsent
Jaan Lahe*

4/2007, lk 780-788

18 Vt Manfred Hutter, Die Bedeutung des syrischen Christentums für die gnostische Religion Manis. Peter W. Heider, Manfred Hutter, Siegfried Kreuzer, Religionsgeschichte Syriens. Von der Frühzeit bis zur Gegenwart. Stuttgart, Berlin, Köln: Kolhammer 1996, 261–272.

Milline võiks olla järgmine kiriku laulu- ja palveraamat – vaimuliku vaatepunkt

*Lühikokkuvõte ettekandest konverentsil “Quo vadis, kiriku laulu- ja palveraamat?”
26.11.2011 EELK Usuteaduse Instituudis*



Järgnev ettekanne ei ole hümnoloogiline ega liturgiateaduslik uurimus ega pretendeeri üldistustele Eesti kiriku vaimulikkonna arvamustest ja ootustest praeguse või uue KLPR-i sisu ja vormi osas. Ettekandes välja pakutud vaatenurgad ja ettepanekud tuginevad autori isiklikele seisukohtadele, mis on välja kasvanud tema tööst kogudusevaimulikuna EELK-s ja õppejõuna UI-s.

1. Järgmisest KLPR-ist kõneldes peab rõhutama, et **laulu- ja palveraamatu väljaandmine ei saa olla eesmärk omaette. KLPR on tööriist või abivahend kiriku laulu ja palve elavdamiseks – eesmärk on laulev, Jumalat ülistav ja Tema poole palvetav kogudus**, kes laulu, ülistuse ja palve läbi muutub elusamaks, ärksamaks, tundlikumaks ning kellele intensiivne ja mitmekülgne usu-elu annab väe muuta ja kujundada maailma Jumala armastava tahte kohaselt. Siinjuures tuleb esitada kaks küsimust: 1) kas nimetatud eesmärgi saavutamiseks on esmavajalik uue KLPR-i väljaandmine?; kui eelmisele küsimusele vastatakse jaatavalt, siis 2) milline peaks olema uuenenud KLPR-i sisu ja vorm?

2. Nagu liturgias nii peaks ka kirikulaulus valitsema tasa-

kaal lokaalse ja universaalse kiriku väljendusvormi vahel: üldtuntud luterlike või oikumeeniliste koraalide laulmine seob meid luterliku ja üldkristliku traditsiooniga ning selle traditsiooni kandjatega nii ajas kui ruumis, eelnevate põlvkondade ning teistes maades elavate usukaaslastega. Algupäraste kirikulaulude loomine ja kasutamine aitab meil olla dialoogis kohaliku kultuuriga (ja subkultuuridega), seda pühitsedes ja transformeerides Jumala teenimiseks. Praeguse KLPR-i üks puudusi on kindlasti saksa luterliku koraali dominatsioon ning algupärase kirikulaulu vähesus, olgu selleks siis eesti vaimulik rahvalaul või eesti autorite originaallooming. Selle puuduse kõrvaldamine ning lokaalse printsiibi väärtustamine universaalse tasakaalustamiseks peaks kindlasti olema lauluraamatu lisade või uue KLPR-i üks ülesandeid.

3. Luterlik kirikulaul on alati olnud piibellik ning kandnud endas didaktilist, Jumala Sõna paremale tundmisele ja mõistmisele juhtivat printsiipi. Lauluraamat on eesti kultuuri- ja kirikuloo olnud ka armastatud lugemisraamat, mis andis edasi piibellikku ja kiriklikku õpetust ning kujundas rahva vaimulaadi. Tuleb nõustuda Mart Jaansoniga, kelle hinnangul

on praeguses KLPR-is koos vii- side tulekuga kippunud kaduma sisuline terviklikkus: seda iseloomustavad laulusalmide kärpimine ja Püibli kirjakohtadele viitamisest loobumine. Selle puuduse kõrvaldamine või vähemalt tasandamine võiks olla uue KLPR-i koostamise üks eesmäärke.

4. Kiriku laulu- ja palveraamat on kiriku raamat, st eelkõige liturgias kasutatav ning liturgia mõistmist ja pühitsemist toetav raamat. KLPR-i kui liturgilise raamatu funktsioon vajaks edasiarendamist kolmes suunas:

1) Koguduse jumalateenistuse sisu ja vormi tutvustamine. Praeguse KLPR-i lisas on ära toodud 1951. aastal Stockholmis välja antud agendas sisalduv pühapäevase (armulauaga ja ilma armulauata) peajumalateenistuse kord, kusjuures redigeeritud on patutunnistuse, usutunnistuse ja Meie Isa palve tekste. 2009. aastal ilmus trükist uus “Jumalateenistuste käsiraamat” (“Kirikukäsiraamat” I osa), milles sisalduvate liturgiliste kordade kasutamiseks andis Piiskoplik Nõukogu oma heakskiidu 2008. Ilmselt peaks tulevane KLPR sisaldama mõlema praegu kasutusel oleva agenda (1951 ja 2009) missakorda, kus-

juures viimase puhul tuleb otsustada, kas trükkida ära kõik kolm missamuusikat või ainult esimehe.

2) Kirikuaasta (liturgilise aasta) rikkuste mõistmise ja kasutamise süvendamine.

Praeguses KLPR-i temaatilises jaotuses järgivad 179 koraali kirikuaasta ülesehitust, palveraamatus on ära toodud pühakirja tekstid kõigiks kirikuaasta pühadeks ja pühadeks (nn vanakiriklikud perikoobiread), samuti 18 palvet kirikupühadeks, alates I adventiga ning lõpetades surnute mälestamispüha, misjonipüha ja piiblipühaga. Võib öelda, et kirikuaasta on meie lauluraamatus kesksel kohal. Arvestades uue “Kirikukäsiraamatu” ilmumist ja kasutuselevõttu, veel enam aga uuele piiblit lugemiste korrale üleminekut alates lõppevast kirikuaastast (kolm lugemisaastat, millest igaühel on antud kolm perikoopi), võiks uuenedud KLPR sisaldada mitte ainult kirikupühadeks, vaid igaks pühapäevaks tutvustavat materjali: pühapäeva teemat ja lühit tutvustust, piiblit lugemisi (kas või viidetena) ning mõnda pühapäeva iseloomust lähtuvat palvet.

3) Psalmilaulu edendamine ja süvendamine.

Kuigi usupuhastuse tulles asendati Lääne kiriku klassikalised propriumipsalmid enamasti rahvakeelse koguduselauluga, on XIX ja XX sajandil paljudes luterlikes kirikutes aset leidnud psalmilaulu restauratsioon. Uues “Jumalateenistuste käsiraamatus” on igaks pühapäevaks ja kirikupühaks antud psalm koos

antifoniga, mida soovitatakse kasutada kas introitusena alguslaulu järel või selle asemel või Vana Testamendi lugemise vastusena. Uues KLPR-is võiks pühapäevade ja pühade psalmid koos antifonidega olla viisistatud (millistest traditsioonidest pärit psalmitoone järgida, jäägu kirikumuusikute ja liturgikute otsustada).

5. Kiriku laulu- ja palveraamat peaks aitama ülesehitada ja süvendada koguduseliikmete regulaarset palve- ja usuelu väljaspool kirikuhoonet ja avalikku jumalateenistust.

Kirik kui Kristuse Ihu on kõikjal, kus ristitud inimesed elavad, tegutsevad, palvetavad ning Sõna ja teoga oma Issandast tunnistavad. Eelkõige vajab senisest enam väärtustamist kodu ja perekond kui „väikene kirik“ või koguduse tuumik. Niimetan siin taas kaht võimalikku arengusuunda:

1) Päevaaegade pühitsemine (tunnipalved).

Praegune KLPR toob ära liturgiliste hommiku- ja õhtupalvuste korrad ning kahe nädalase hommiku- ja õhtupalvete tsükli koos psalmidega. See on tänuväärne materjal. Siiski on kaheldav, kas kõik koguduseliikmed on valmis omaks võtma ja praktikasse rakendama klassikalisi tunnivalvusi. Nende kõrval peaks KLPR pakkuma ainekast vabamuusikavormiga, enam meditatsioonile ja vaikusele keskenduvate palvehetkede sisustamiseks. Näitena võib tuua Saksa kiriku lauluraamatus oleva alajaotuse *Andachten* (‘Mõ-

tisklused’), kus leidub muu hulgas *Meditative Andacht* (meditatiivne mõtisklus või palvus), milles on koht ka kehalisteks harjutusteks (lõdvestumine, hingamine).

2) Kiriklikud talitused, mis religioonifenomenoloogiliselt on inimese elukaare üleminekuid ja kriise mõtestavad ja pühitsevad siirderiitused.

Uuenedud KLPR võiks pakkuda materjali ristimiseks, konfirmatsiooniks, laulatuseks ja matuseks ettevalmistamiseks (talituse teoloogia, struktuur, valik piiblit tekste ja palveid), aga ka neile eelnevate või nendega kaasnevate elumuutuste usuliseks tõlgendamiseks. Saksa lauluraamatus on peatükk *Stufen des Lebens* (‘Elu etapid’), kus käsitletakse lapse sündi, lapsepõlve, täiskasvanuks saamist, perekonna loomist, vananemist, surma ja leina.

Viljandi Jaani koguduse õpetaja
Marko Tiitus

Kiriku laulu- ja palveraamat – 20 Koraalimaraton Haapsalus



*Tõuse kõrgele, Issand, oma võimuses:
me tahame laulda ja ülistada Sinu
vägevust! (Psalm 21:14)*

Eesti rahva suus on luterlik kirikulaul kõlanud läbi mitme inim põlve.

19. sajandi viimasel aastal (1899) ilmus Jakob Hurda toime tusel “Uus lauluraamat” Eesti ko gudustele, mida kasutati peaaegu terve järgneva sajandi.

1991. a ilmunud “Kiriku laulu- ja palveraamat” (KLPR) koondab endasse nii osa varasemast lau- lularast kui ka uusi algupäraseid kirikulaule ja valiku sōsarkirikuist üle maailma. Laulusōnade juures olevad noodid aga hōlbustavad laulmist.

2001. a Viljandi Pauluse kirikus aset leidnud koraalimaraton, mil- lega tähistati lauluraamatu 10. aastapäeva, sai lisa käesoleval aas- tal 23.–26. augustini Haapsalu toomkirikus toimunud Läänemaa missiol. Nüüd tähistati sellega KLPR-i 20. aastapäeva. Osavõtja- te arvuks kõigist praostkondadest kokku oli märgitud 600. Kahjuks jäid mõnest praostkonnast lauljad tulemata. Seetōttu lasus suurem koormus Haapsalu koguduse laul- jail ja organistil Lia Salumäel.

Meid, tallinlasi ja harjulasi Kaarli, Jaani, Nōmme Rahu, Pee- teli ja Toomkogudusest sai kokku ligi poolsada koraalihuvilist. Sōidu põhilisteks organiseerijateks olid



Marika Kahar ja Eerik Jōks.

Kui me 24. augustil Haapsalu toomkirikusse jõudsime, polnud meie eelkäijad Ida-Harju praost- konnast veel laulmist lõpetanud. Tundsime mõnu nendega koos- laulmisest.

Tervitussōnad meile ütles Haapsalu toomkiriku õp Tiit Salu- mae. Meie laulda olid koraalid 239–285 (arvult 45).

Kuidas laulmine oli korral- datud?

Initsiatiiv kogu meie esinemi-

sel oli Eerik Jõksi käes. Vastava tähisega tahvlikestel (solist, koor, kõik) andis ta märku, kelle käes on esinemiskord. Suurema osa koraalidest laulsime kõik koos. Et vahepeal saaksid oma hääli puhata naislauljad, anti lauluõigus mees-tele (nt koraalid 245, 277) ja vastupidi – laulsid ainult naised (248, 253, 260).

Publikuks olime siis, kui solistina esitas koraale Eerik Jõks (241, 249, 256, 266, 276), samuti kui esines üle tosina lugudega ansambel Maratoonarid (eksprompt kokkuseatud praostkonna muusikutest) ja kui soleeris duett Eve Padar – Margus Liiv.

Rohkesti tegevust jagus meie organistile Marika Kaharile. Ainult mõne koraali laulmise ajal sai ta puhata.

Laulsime koraale tsüklitena. Nende vahel saime õp Tiit Salumäe vahendusel mitmekesist infot. Kuulsime, et uue lauluraamatu koostamisel, uute laulude loomisel ja võõrkeeltest tõlkimisel on olnud Harri Haameril suur osa täita.

Jumalateenistustel oleme laulnud koraale, teadmata, et nende sõnade autoreiks või laulude tõlkijaks on tuntud nimed nagu Martin Lipp, Joosep Liiv, Mihkel Kampmann, Toomas Paul, Andres Põder (nt 460).

Huvitav ja omamoodi tore oli selline esinemisviis. Saime siit ka muusikalist elamust, kui soleeris koolitatud baritonihäälega Eerik Jõks või laulis läbipaistvalt puhakõlaline koor või duett.

Meie andsime laulujärje üle

Järva praostkonna Peetri koguduse segakoorile.

Sellest üritusest osavõtjatena oleme tänulikud EELK Lauluraamatu-komisjoni esimehele peapiiskop Andres Põderile ja ürituse korraldajale, komisjoni sekretärile Eerik Jõksile, aga samuti Marika Kaharile, kes meie koguduse rahva selleks maratoniks ette valmistas ja sõiduks Haapsallu kokku kutsus.

Lõpetuseks Nõmme Rahu koguduse liikme Imbi Laasi sõnadega: „Oleme rõõmsad ja täname Jumalat hästi kordaläinud koraalipüha eest, kus oli lauluga teenimas üle 50 laulja Tallinna kogudustest.“

Maratonis osalenu Virve-Aino Nuka

Tiit Kuusik – 100

Eesti ühe kõigi aegade silmapaistvaima baritoni Tiit Kuusiku 100. sünniaastapäevale oli pühendatud mitmeid ettevõtmisi. Vahest kõige suurejoonelisem oli 17. septembril Rahvusoperis Estonia toimunud ooperigala, milles osales ka praegusel hetkel Euroopa lavadel laulev tuntuim eestlane bass Ain Anger. Rahvusoper esitles ka Villem Kapi ooperi „Lembitu“ CD-d, millest lähemalt allpool. Väga vähe on alles jäänud neid Tiit Kuusiku aegseid Estonia soliste, kes veel tänagi siin-seal laulmas, kuid Margarita Voites, Urve Tauts ja Mati Palm osalesid 11. septembril Pärnus Kuninga tänava põhikoolis (endine poeglaste gümnaasium)

maestrole pühendatud mälestuskontserdil, kuhu oli kaasatud ka kauaaegne Peterburi Maria teatri esitenor Aleksandr Dedik, soliste saatis pianist Helin Kapten, õhtut juhtis Toomas Kuter. Selles Pärnu koolis õppis kunagi ka Tiit Kuusik, majas on üleval ta portree ja mälestustahvel; samas majas toimus oktoobrikuu lõpus esimene Tiit Kuusiku nimeline rahvusvaheline kammerlauljate konkurss.

Kõigi nende väga oluliste sündmuste seas oli 6. septembril Kaarli kirikus toimunud mälestuskontsert siiski esimene. Kirikusse oli hulgaliselt kuulama tulnud legendaarse laulja austajaid, endisi kolleege ja õpilasi ning tänaseid

muusikaakadeemia tudengeid. Et kontserdi lõppedes inimesed kirikust lahkuma ei kiirustanud, vaid nii solistidega kui ka omavahel soovisid edasi suhelda, siis ilmselgelt puudutas kuuldu nende hingekeeli vägagi sügavalt. Tolle kontserdi korraldas sõna otseses mõttes null-eelarvega Kaarli koguduse muusikajuht, organist ja dirigent Piret Aidulo, kava koostamisel nõustas teda Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia professor Mati Palm ning organisatoorses vallas oli hea abimees Jaanus Ruiso. Kontserdi avas tervituskõnega piiskop Einar Soone, tehes lõpus ka mälestuspalve, ning esinesid Margarita Voites, Mati Palm ja

Aare Saal, orelil Piret Aidulo.

Juba kontserdi avalaul Schuberti „An die Musik“ (Mati Palm) viis mõtteis Kuusiku-aega, eriliselt sooja tämbriga kõlasid bassbariton Mati Palmi esituses Artur Kapi „Metsateel“ ja Villem Kapi „Kui lõpeb suvepäeva viimne vine“, ekspressiivselt ja mõtlemapanevalt Artur Kapi „Puhtad pihud“. Need laulud olid Tiit Kuusiku repertuaaris erilisel kohal, kolme Kapi (Artur, Villem, Eugen) helilooming oli maestro kodus lausa eraldi kaustas, mitmed laulud oma käega ümber kirjutatud. Kui 1980. aastal laulsid *Kansallisoorpeera* värskest remonditud saalis nii maestro Tiit Kuusik kui ka noor Mati Palm, siis Soome ajakirjanduses ilmunud arvustus andis teada, et Soome lahe lõunakaldal leidub võimsat häälematerjali.

Tollel kontserdil tuli taas kogeda, et koloratuursopran Margarita Voites on vokaalmaailmas eriline nähtus, lausa hämmastav, kuidas aeg annab ta häälele väljenduse sügavust aina juurde. See hääleliik on ju erakordselt tundlik kõikvõimalike mõjutuste suhtes, rääkimata aastate kulutavast mõjust hapratele häälepaeltele. Bariton Aare Saal laulis sel kontserdil varjundirikka ja kaunitämbrilise hääle, sügava tunnetuse ja suure sisemise väljendusjõuga, eriliselt meeldejääv oli Stradella „Pieta, Signore“. Koos Piret Aiduloga on ta esinenud paljudel kontsertidel, sh väga sageli Kaarli kirikus. Omal ajal esines ka Tiit Kuusik nii mõnigi kord Kaarli kirikus ning oli korduvalt Kaarli koguduse segakoori

solist, mõistagi tehti seda tol ajal eriliselt afišeerimata. Kui teatris laulis laulja piltlikult öeldes maskiga, siis tuli nõukogude ajal osata olla ka igapäevaelus maskiga. Kuusikute perekond oli sügavalt usklik, suviti Eestis ringi reisides osalesid nad võimalusel ikka mõnes kirikus jumalateenistusel või astusid lihtsalt avatud kirikuuksest sisse, et vaikuses mõtiskleda. Oma tõe ja õigust ei kippunud nad turuplatsidel kuulutama. Tänapäeval tõstavad end nii mõnedki valge-põlle-mehed suurstavalt esile ja kiitlevad üksteisega võidu põllepuhtuse üle, tabamata ära tõsiasja, et põll jääb puhtaks ainult sellel juhul, kui tööd ei tehta. Ja veel – kui Kuusiku-ajal lauldi kirikus vaimulikke eesmärke kõrgeks seades, siis tänapäeval tundub kahjuks nii mõnegi kiriku-tuuri läbiviija puhul olevat vaimuliku sõnumi asemel tegu äriprojektiga.

Septembri keskel ilmus Rahvusoper Estonia ja Estonian Record Productions'i koostöös CDalbum Villem Kapi ooperiga „Lembitu“, mis on selle ooperi esmakordne tervikväljaanne (üksikuid fragmente on 1961. a Melodija heliplaadil, mõned aariad ja duetid on ilmunud hiljemgi). CD heliliseks aluseks on ringhäälingu poolt Estonias tehtud salvestus (helirežissöör Asta Kuivjõgi), mis oli mõeldud 2. juulil 1966 Pirita Kabelimäel toimunud vabaõhuetenduse tarbeks. Tolle poolesaja aasta taha jääva helipildi restaureeris Eesti Rahvusringhäälingu ja Melodija arhiivide põhjal Jüri Kruus. Sellel heliplaadil kõ-

lab vastu Estonia häälevärvikas kuldaeg, solistide (Tiit Kuusik, Aino Külvand, Georg Ots, Teo Maiste jt) ainuomased tämbrid on värsked ja inimlikult soojad, tekstiesitus lausa suurepärane – niivõrd selget ja kaunist eesti keelt ei kuule nii mõneski teises eesti ooperis! Siinjuures ei saa kogu au muidugi solistidele jätta, sest ilmselgelt oli ju kõigepealt helilooja see, kes sõna loomuliku rütmi muusikasse vormis. Mingil põhjusel ei pälvinud 1960-ndail ja hiljemgi veel Villem Kapp kiitust oma otseste rahvaviisideta kirjutatud rahvusromantilise ooperi eest, kuid tänase pilguga vaadates on see ooper dramaturgiliselt üks terviklikumaid eesti ooperite seas ja muusika loomuliku tunde väljenduse poolest lausa kõitev. Ooperi lõpus jääb kõlama mitmetähenduslik mõte „Ärge andke alla!“ ja ärge seejuures unustage, et ooperi esietenduse aasta oli 1961.

Tiit Kuusik oli oma jõulise baritonihääle ja erakordselt pikaajalise lavakarjääriga meie 20. sajandi väljapaistvamaid lauljaid, kelle vokaaltehnilist meisterlikkust, töökust ja inimlikku väärikust on hinnanud mitu järeltulevat lauljatepõlvkonda. Oma ajas oli ta erakordne nähtus, nüüd on temast saanud sümbol, kellest võetakse mõõtu. Kui 23. augustil 1990 sängitati Tiit Kuusiku põrm Metsakalmistule perekonna rahulasse tütre kõrvale, siis viis matusetalituse läbi tollane Kaarli koguduse õpetaja Mihkel Kukk.

Ene Pilliroog



Kaarli koguduse organist Piret Aidulo kutsus juunis 1991 kokku väikese seltskonna lauljaid, enamik tollasest kammerkoorist. Eesmärgiks laulda matusetalitustel. Algkoosseisus laulsid lisaks Piretile veel Tiit Kütson, Ere ja Kristi Kaaristu, Lauri Soone, Risto Pomerants, Allan Toomela ja Riho Kinksaar. Lauljaid oli 8, sellest ka nimetus – Kaarli kiriku oktet.

Väike ja mobiilne seltskond oli päris aktiivne, kiiresti valmis kontsertrepertuaar. Kontserte anti üle Eesti, kohale viis koguduse mikrobuss, juhiks koguduse asjadevalitseja Lauri. Tuttavaks said Viru-Nigula, Räpina, Lüganeuse, Reigi ja Kärddla, Kihelkonna, Urvaste, Tarvastu, Pilistvere

ja kirikud. Kaugemate kirikute pastoraatides saadi ka öömaja. Ansambli repertuaaris on algusest peale olnud peamiselt klassikaline ja vanamuusika, aga ka spirituaale. Väga oluline koht repertuaaris on eesti vaimulikul koorimuusikal, samuti vaimulike rahvaviiside seadetel. Neis lauludes olev sõnum on igale kuulajale arusaadav. Tihti on ansamblit palutud osalema eriprojektides. Osalesime Johannes Kappeli sünniaastapäevale pühendatud kontserdil. Samuti oli huvitav kava vene vaimulikest vespritest. Koostööd tehti ka Eerik Jõksi ja Mart Siimeri temaatilise kava ettekandmisel ning salvestamisel.

Kaarli kiriku oktetina on ansambel salvestanud vaimulike

rahvalauludega kasseti „Mu süda, ärka üles“. Koostöös kammerkooriga Crede salvestati aastal 2000 CD-plaat „Sa südames nüüd pane kõik küünlad põlema“. Sellel kõlavad peamiselt Lea Gabrali jõululaulud. Neid esitatakse siiani heameelega. Kahjuks rohkem spetsiaalseid salvestusi tehtud ei ole.

Ansambli koosseis on läbi aegade olnud stabiilne, algusaastast on siiani rivis Risto Pomerants ja Piret Aidulo. Staažikamad lauljad on Kaire Kopli ja Toomas Hark. Pikka aega tegid ansambelis kaasa Riho Kinksaar, Helika Gustavson (Rätsep), Renate Maria Tivas, Triinu Pits ja Kalle Tabur. Kaasa on teinud ka Kristo Saa-va, Anna-Maria Viitmaa (Vaino), Margus Jüriväli, Ville Veskus ning mõnel korral ka Jaan J. (Sakari-as) Leppik ja Jüri Vaino. Viimasel kümnendil on tenori rollis olnud Margus Mändmets, kelle abikaasa Signe laulab sopranit. Nema-d on ka ainsad, kes on väljastpoolt Kaarli kontsertkoori. Sealt on õnnestunud vajadusel juurdekasvu leida. Viimati liitusid ansambliga Monika Tomberg ja Regina Juga ning vajadusel on abiks käinud Ülle Pung.

Võiksime küsida, mis on hoidnud kollektiivi tegutsemas juba 20 hooaega, mis toob lauljad taas ja taas lauluharjutustele. On see vaid kohusetunne või tahab ka hing kaunist muusikat nautida, seda kogudusega jaga-

Ansambel Vexilla Regis 2011. aastal.

Vasakult: Piret Aidulo, Regina Juga, Signe Mändmets, Monika Tomberg, Kaire Kopli, Risto Pomerants, Toomas Hark, Margus Mändmets



da? Lauljana on suurem rõõm siiski anda kontserte, kohtuda oma publikuga silmast silma, kanda kena esinemisvormi, kuulda aplausi. Viimaste aastate suurim elamus, kontsert, mis pakkus tohutut emotsionaalset naudingut, toimus 2008. a Jaltas Livaadia orelisaalis. Kuuma oli seal tol korral vähemalt 30 kraadi, saal rahvast täis – üsna raske oli. Kuid sellegipoolest olime emotsionaalselt koos, andsime endast kõik ja publik tundis selle ära. Ehkki kava oli eestikeelne, saatis meid maru-

line aplaus. Sellest kontserdist on olemas ka salvestis.

Kümmekond aastat tagasi, kui liikmeid juurde võtsime, sai oktetist ansambel Vexilla Regis (kuninglik lipp). Seda lippu hoiame tänagi kõrgel. Juubelihooaja oluliseimateks sündmusteks võib pidada kontsertreisi Saksamaale juuni keskel. Esinesime Hollenstedti kirikus, Hannoveris ja Berliinis. Enne reisi tähistati juubelit ka kodukirikus muusikaõhtuga. Juuli lõpus võõrustas Monika meid oma vanemate suvekodus Oonurmes. Lisaks Peipsis ujumisele

andsime kontserte, näiteks Iisaku ja Torma kirikus. Tormas tutvustas ajalooharidusega õpetaja Mehis Pupart põhjalikult kiriku ja pastoraadi ajalugu, mida oli väga huvitav kuulata.

Ees ootavad jõulud, traditsiooniline esinemine Haabersti Sotsiaalkeskuse külalistele ja võib-olla veel kusagil. Kuigi ansambli liikmed on oma päristööga vägagi hõivatud, leitakse proovideks ning esinemisteks alati sobivad hetked, et nautida muusikat ning üksteise seltskonda.

Risto Pomerants



Vabatahtlike kokkutulek Roostal

Augusti algul kogunesid Soome Forssa, Läti Mežaparki ja Tallinna Kaarli koguduse vabatahtlikud töötegijad oma järjekordsele kokkutulekule. Seekord oli kokkusaamise paigaks Roosta puhkeküla Lääne-Eestis.

Meie alustasime oma kokkutulekut Kaarli kiriku juures Soome sõprade ootamisega. Peagi olid vanad head sõbrad juba tuttava kollase bussiga kohal ja pärast sooje tervitusi võis teekond Roostale alata.

Esimene vaatamisväärsus tee ääres oli taastatav Martin Lutheri ausammas Keilas, seejärel Padise klooster, mida parkimise keerukuse tõttu imetlesime bussiaknast. Nõva poole sõites jäi peagi silma omapärane poolsilinderjas kirikutorn. See kuulus Risti kirikule, mis

oli meie esimeseks peatuskohaks.

Kristuse pühale ristile pühendatud Risti kirikut hakkasid 13.–14. saj vahetusel ehitama Padise kloostri tsistertslastest mungad. Kiriku ehitus lõpetati 15. saj esimesel poolel, kui valmis pikihoone, mille neli võlvi lähtuvad kiirtena ühest sambast. Kirik nimetati Risti kirikuks. Risti kujutis on näha ka torni lääneküljel, kus on konsool kurvaimelise habemiku peaga. Torni algselt ümarast ülaiosast varises 17. saj üks pool alla ja torn taastatigi vaid poolümarana. Kiriku taga avati sellel aastal väga kaunis matmispaik ja unustamatu mälestusmärk surnult sündinud lastele. Veel praegugi on silme ees pronksi valatud igavikku suunduvad pisikesed jäljed...

Edasi viis tee juba Roosta puhkekülla, mis võttis meid vastu oma

metsa rüppe peitunud väikeste majakestega. Pärast rikkalikku õhtusööki tutvusime kauni metsa, merevaate ja ümbrusega. Päev lõppes õhtupalvusega Taizé palvete laulmisega.

Järgmisel hommikul asusime kohe pärast hommikupalvust teele Haapsalu poole. Esimesena külastasime Haapsalu üht vanemat hoonet – Jaani kirikut. Ehitist olevat algselt kasutatud laohoonena ja kirikuks ehitati see ümber alles 16. sajandi alguses. Tänapäeval on kiriku üheks kunstiväärtuslikumaks osaks 1630. a kiviraider J. Winteri valmistanud renessanssaltar ja 1707 valminud rohkete puunikerdustega kaunistatud barokk-kantsel. Kiriku kohta andis meile lahkelt seletusi kantor Lia Salumäe, kes oli meie teejuhiks ka järgmises külastuskohas – lossi-



Põnevat näputööd leidis kõigile

kirikus. Viimane asub lossihoovis ja on taastatud täiesti varemeis seisnud hoonest. Esimene jumalateenistus taastatud kirikus peeti jõuluõhtul 1990. Kiriku juurde kuulub ka ristimiskabel, mille vanadele müüridele ilmub augusti täiskuuöödel kuulus Haapsalu Valge Daam. Päeval ta kahjuks ennast ei ilmuta ja seega meil teda näha ei õnnestunud.

Edasi liikusime rannapromenaadile, kus imetlesime kuursaali, kaunist vaadet Haapsalu lahele, Tšaikovski pinki ja hästi korrastatud rannaparki. Pärast lõunasööki saime Rannarootsi Muuseumis ülevaate Lääne-Eestis elanud rootslaste elust ja tegemistest ning imetlesime nende kaunist näputööd.

Väga hästi korrastatud ja kenasti kujundatud Haapsalu jättis oma kitsaste tänavate ja Valge Daami päevade tõttu toimuva suure käsitöölaadaga meile sügava mulje.

Järgmisel päeval olime ise osalised suure „käsitöökoja“ tegemistes. Nimelt töötasid meie laagrilised puhkeküla suures saalis siidimaali, ehete ja looduslikust materjalist piltide valmistamise töögruppides.

Maret Härmi juhtimisel valmisid kaunites värvides siidrätikud ja -sallid. Nii mõnigi värvis peale rätikute ka iseennast värviliseks (seda küll kogemata). Kõigil tulid välja väga kenad ja omapärased rätikud, mis jäävad neile koosveedetud suvepäevi meenutama, kuid minu arvates tulid soomlaste siidimaalid kohe eriti ilusad välja.

Ellen Tamm juhendas ehetevalmistajaid. Tehti nii pärlitest, kividest kui ka kombineeritud materjalidest ehteid, mis oma ilult ületasid paljuski poes müüdavaid.

Looduslikust materjalist piltidest sai õhtuks valmis eriliselt kaunis näitus, sest kõik pildid olid väga huvitavalt ja maitsekalt kok-

ku pandud, kasutatud oli nii taimi, oksi, kive ja teokarpe kui ka lausa liiva.

Õhtul käisime Peraküla loodusrajal, kus kõige põnevam oli pimedasse metsa peitunud mere taganemisel lahest tekkinud salapärase järve.

Edasi sõitsime Nõva kirikusse, mis on vanim tegutsev puukirik Eestis. Väga mõjuv oli õhtuses pimeduses toimuv õhtupalvus, kui vanal mootorita orelil mängis meie oma organist Marika Kahar ja palvuse pidas õpetaja Jaak Aus.

Kiriku lähedal oleval lõkkeplatsil peetud piknikul saime üheskoos grillvorstikesi mugides veelgi lähedasemaks oma läti ja soome sõpradega.

Pühapäeva hommikul osalesime jumalateenistusel Rooslepa kabelis, mis aastaid varemetes seismise järel on taastatud täies ilus. Pärast lõunasööki jätsime hüvasti lätlastega, kes sõitsid ju Roostalt otse lõuna poole, ning meie koos soomlastega asusime tagasiteele Tallinna. Soomlastega jätsime omakorda hüvasti Kaarli kiriku juures, lootuses taas kord kohtuda.

Olid haruldaset ilusad koosveedetud päevad, palju tänu korraldajatele ja kõigile osalejatele!

Lia Roostalu

Canorus keskaja päevadel



Kammerkoor Canorus on paaril viimasel aastal aktiivselt kaasa löönud Tallinna linna üritustes. 2010. aastal avati Tallinna päev ja osaleti mitmes muus ettevõtmises. Lauljad nägid väga toredad välja meie laenatud keskaegset stiili rüüdes.

Kuna meie oma suvevorm sarnanes nõutavale, siis “tuuniti” seda pisut “keskaegsemaks” ning tänavu avas meie laul keskaegse rüütliturniiri. Nii 2010 kui 2011 anti kontserte keskaja päevade raames. Lauldi Raekoja platsil, aga samuti Tornide väljakul ning kõik esinemised on hästi korda läinud. Oleme tänulikud oma koori lauljale Lembe Sihvrelle, kes need võimalused on meile organiseerinud.

